

**BOZKIRDA YONTULAN ŞEHİR;
ANKARA'NINSESSİZ KURUCULARI
MACAR TAŞ USTALARI**

*Nadir
AVŐAROĐLU*

**BOZKIRDA YONTULAN ŞEHİR:
ANKARA'NIN SESSİZ KURUCULARI,
MACAR TAŞ USTALARI**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
	No
1 Sunuş	5
2 Bozkırda Yontulan Şehir: Ankara'nın Sessiz Kurucuları, Macar Taş Ustaları	8
3 Macar Ustaların En Önemli Eseri, Iı. Meclis	11
4 Ankara Palas: Duvarlarında Bir Devrin Nefesi	16
5 Kızılay'ın Tam Ortasında; Ubaydın Köşkü	21
6 Cumhuriyet'in İlk Hafıza Mekânı: Etnografya Müzesi	27
7 Gençliğimin Erzurum Oteli	31
8 Eski Macaristan Büyükelçiliği	34
9 Macar Mimarlığının Zirvesi, Meteoroloji Enstitüsü	37
10 Macar Lokantası	41
11 Macar İşçiler Ve Kavaklıdere Şarapları Macar Taş Ustası Balaj	44
12 Siirt Apartmanı (Sarı Apartman)	47
13 Diğer	49
14 Son Olarak	50
15 Kaynakça	52

SUNUŞ

Bozkırda Taşın Dili
Ankara'da Macar Ustalar

Ankara, o yıllarda bir şehirden çok bir niyetti.
Rüzgârın savurduğu tozun içinde,
Henüz çizilmemiş sokakların hayali dolaşırđı.

Bir başkent kuruluyordu,
Ama harçtan önce irade, plandan önce umut gerekiyordu.
İşte o günlerde, uzak bir nehrin kıyısından
Tuna'dan gelen adamlar vardı.
Adlarını herkes bilmezdi.
Ama ellerini herkes tanırdı.
Keskiyi taşın yüzüne koyduklarında çıkan ses,
Yeni bir devletin ilk cümlesi gibiydi.

Sabahları erkenden başlardı iş.
Güneş henüz bozkırın üzerinden ağır ağır yükselirken,
Ustalar çoktan taşların başına geçmiş olurdu.
Birinin adı István'dı belki, diğeri János...
Ama Ankara onları tek bir isimle çağırıyordu: "Usta."
Türk işçilerle yan yana dururlardı.
Dilleri farklıydı,
Ama taşın dili ortaktı.
Bir usta taşı gösterir,
Diğeri başını sallar, keski inerdi.
Ve o anda, iki ayrı coğrafya aynı çizgide birleşirdi.

Onların yaptığı iş, yalnızca duvar örmek değildi.
Taşı konuşurmayı biliyorlardı.
Bir pencere kemerinde incelen kıvrım,
bir köşe taşında saklı oran,
bir cephedeki sessiz denge...
Bütün bunlar, görünmeyen bir ustalığın izleriydi.
Bugün; Ankara Palas önünden geçen biri,
belki yalnızca bir bina görür.
Ama dikkatle bakarsa, taşın içinde hâlâ o ilk darbeyi hisseder.
Aynı iz, Cumhuriyet Müzesi duvarlarında da saklıdır.
Orada taş, sadece yük taşımaz, hafıza taşır.

Kış geldiğinde Ankara sertleşirdi.
Rüzgâr, keskin bir bıçak gibi sokak aralarından geçerdi.
Ustaların elleri çatlar, parmakları taş kadar sertleşirdi.
Ama iş durmazdı. Çünkü onlar biliyordu:
Bu şehir bekleyemezdi.

Akşam olduğunda, küçük odalarda toplanırlardı.
Bir soba, birkaç sandalye, ve memleketten birkaç kelime...
Tuna'yı konuşurlardı. Budapeşte'yi.
Geride bıraktıkları hayatı.
Ama sonra biri mutlaka derdi ki:
"Burada yaptığımız da kalacak."
Ve herkes susardı.
Çünkü bu söz, bütün yorgunluğu anlamlı kılarıdı.

Şehrin bir köşesinde, adı konmamış bir mahalle vardı.
Ne haritalarda geçerdi, ne de tabelalarda.
Ama herkes bilirdi.
Aynı dili konuşan,
Aynı özlemi taşıyan insanların kurduğu
Küçük bir dünya...
Kimi "Macar Mahallesi" derdi,
Kimi "Küçük Budapeşte."
Ama aslında o, bir yer değil,
Bir histi.

Yıllar geçti.
Ankara büyüdü.
Sokaklar doldu, binalar yükseldi.
Ustalar yavaş yavaş gitmeye başladı.
Kimi geri döndü,
Kimi başka şehirlere savruldu.
Ama giderken yanlarında her şeyi götüremediler.
Çünkü bazı şeyler taşın içinde kalır.
Bir pencerenin oranında,
Bir kemerin eğrisinde,
Bir duvarın sessizliğinde...

Ankara bugün bambaşka bir şehir.
Kalabalık, gürültülü, hızlı...
Ama dikkatle bakarsanız,
O ilk günlerin sesi hâlâ duyulur.
Bir keskinin taşa değdiği an,
Zamanın içinden sızar.
Ve o ses şunu fısıldar:
Bu şehir,
Yalnızca planlarla değil,
Uzaklardan gelen ustaların elleriyle kuruldu.

Nadir AVŞAROĐLU
Mayıs – 2026

BOZKIRDA YONTULAN ŞEHİR: ANKARA'NIN SESSİZ KURUCULARI, MACAR TAŞ USTALARI

Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'nın başkent kabul edilip yeni kurulan rejimin modern bir şehir kimliğine uygun olarak inşa edilmesi yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Bu süreç içerisinde Ankara'nın mekânsal olarak örnek modern yapıları oluşturulup ulusal kimlik etkisiyle ülkedeki diğer şehirlere de örnek olması planlanmıştır. Bu dönemde, "ulus devlet" ve "milli mimari" etkenleri göz önüne alınarak Ankara'dan sonra diğer şehirlere örnek olacak biçimde mimari yapılar yapılmıştır.

Ankara, başkent olduktan sonra sil baştan kurulur. Bu açıdan Cumhuriyet'in ve modernleşmenin getirdiği fiziksel gelişimin de en önemli tanıklarındandır. Ankara'nın kent kimliği açısından, kamu yapıları, sivil mimarlık ürünleri ve farklı mimari anlayışın ürünü olan apartmanların da önemi büyüktür. Değişen siyasi ortam ve dönüşen konut politikalarının yansıması olan bu yapılar, mimari özellikleri ve içinde yaşanan hikayeleriyle de kent hafızasının önemli unsurlarındandır.

Ankara'nın Türkiye'nin yeni başkenti olarak ilan edilmesiyle birlikte 1924'de Ankara'da diplomatik faaliyetlere başlayan ilk ülkelerden biri de Macaristan'dır. 1924-1950 yılları arasında ülkenin farklı şehirlerinde, inşaat ustalığı, öğretim üyeliği, mühendislik, işçilik ve müşavirlik gibi meslek dallarından 170'i geçkin Macar uzmanın getirildiği anlaşılmaktadır. Bu uzmanların dışında da isimleri kayıt altında olmayan, fazla sayıda inşaat ustası ve işçinin de olduğu tahmin edilmektedir.

Yeni Ankara'da inşaatlar yükselir, kaldırımlar, yollar yapılırken en fazla ihtiyaç duyulan kalifiye işçiler taş ustalarıydı. Ve bilindiği üzere bu işi mükemmelen yapanlar Ermeni taş ustalarıydı. Zira geleneğin birlikte getirdiği tecrübeye sahiptiler. 1916 yılındaki Büyük Ankara yangınından sonra Ermeni kökenli vatandaşlarımız Ankara'yı terk etmek zorunda kalınca Ankara'da sanatkar usta mimar kalmadı. Onun yerlerini nazi zulmünden kaçan genellikle yahudi kökenli Macar ve Alman vatandaşlar genç Türkiye cumhuriyetine gelip yerleştiler. Bu kişiler inşaat yapmayı, inşaat ustalığını yerli işçilere de öğretiler. Böylelikle 1920'li yılların başında başta birçok kamu binası olmak üzere Ankara'da birçok yapı Macar ustaların emekleri ile inşa edildi.

Atatürk'ün 1923 yılında Macar Meclisi'nde okunan telgrafında "Doğruluk, metanet ve nefisten fedakârlık zafere ulaştırır. Orada, Tuna kıyısında acı çeken kardeş halkın geleceğine inanıyor ve güveniyoruz. Ümitsiz olmayınız, zira gelecek, arzu ve imanı olana vaat olunmuştur" sözleri ile Türkler, Macarlar'a sempatiyle yaklaşmıştır. 18 Aralık 1923 tarihinde İstanbul'da imzalanan Dostluk Antlaşması ile iki ülke arasında savaş sonrası kesilen diplomatik ilişkiler de yeniden kurulmuş oldu. Dostluk Antlaşması'nı 1925 yılında imzalanan Ticaret Sözleşmesi ve 1926 yılında imzalanan karşılıklı Yerleşme Sözleşmesi de tamamladı.

Ancak iki ülke arasında siyasi görüş ayrılıkları olduğu için siyasi işbirliği de fazla derinleşemedi. Fakat Atatürk, stratejik olarak önem verdiği Macaristan'a, Hüsrev Gerede, Vasıf Çınar, Behiç Erkin gibi kendisine yakın isimleri elçi olarak gönderdi. Türk hükümetinin 1930'lu yıllarda başlattığı devletçilik siyaseti ve kalkınma planı çerçevesinde de kendi hükümetleri tarafından desteklenen Macar şirketleri, Türk devlet kurumlarından şehirlerin alt yapı, elektrik işleri, askeri telefon santrali ve fabrika tesisleri gibi işlerini almaya başladılar. Ham madde ve sermayeden yoksun kalan Macaristan, iktisadi faaliyetlerini sürdürebilmek için yüzünü 1920'li yıllarda ülkenin imarı bağlamında dış ülkelere sermayeye ve iş gücüne ihtiyaç duyan Türkiye'ye döndürmüştü. Aslında, Macar uzmanların istihdamı Osmanlı'da Fatih Sultan Mehmet dönemindeki topçu ustalardan başlayan bir süreçti.¹

Macarlar, 1920'li yıllardan itibaren ülkelerindeki yüksek işsizlik oranları ve siyasi sebeplerden ötürü harici memleketlere göç etmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye'ye gelen ve sayıları 1.000 ilâ 1.500'ü bulan Macar vatandaşları, kol gücü gerektirecek işlerde çalışmışlar, kanalizasyon, inşaat ve demir yolu işçiliği, kaldırım, yeşillendirme-park faaliyetleri, şu tesisatı, elektrik-aydınlatma gibi uzmanlık gerektiren işlerde çalışarak ekmeleklerini kazanmışlardır. İnşaat, demir ve ahşap sanayi alanları başta olmak üzere farklı meslek dallarında ustalık belgesi sahibi olan Macar işçiler, yabancıların bazı mesleklerde çalışmalarını yasaklayan bir yasanın çıktığı 1932 yılından itibaren sadece devlette uzman sıfatıyla istihdam edilebilmişlerdir.

Devletin resmi kayıtlarına göre ilgili yasa hükümleri çerçevesinde Bakanlar Kurulu kararıyla ilk olarak geldikleri 1924 yılından itibaren Türkiye'de görevlendirilmiş olan Macar uyruklu uzmanların sayısı 157'dir. 1930'lu yıllarda sadece Türk vatandaşlarının çalışabileceği işleri düzenleyen Kanun uyarınca Türk Hükümeti tarafından Türkiye'deki işlerini bırakarak ülkeden ayrılmak zorunda kalmışlardır. 1935 senesinden itibaren sadece Bakanlar Kurulu izniyle görevlendirilmiş olan Macar uzmanların Türkiye'de çalışmasına müsaade edilmiştir.

¹ BİLGİÇ Merve, "Ankara'da Macar mimarisi", https://ayrancim.org.tr/?p=9289&utm_source=copilot.com, Er. Tar. 01.05.2026.

Türkiye’de çalışmaya başlayan Macar uzmanlar, Türk sanayisinin altyapısının inşasında önemli rol oynadılar. Şaşırtıcı derecede yapı ve altyapı oluşturan Macarlar tarihte, kültürümüzde iz bıraktılar. En önemlilerinden ve ülkemiz için geçim kaynağı olan tarım alanında, şeker pancarı tarımı için fabrika ve çiftlikler Macaristan’daki örneklerine göre kuruldu. Eskişehir, Uşak şeker fabrikalarının bitki yetiştirme, ekim nöbeti, hayvancılık alanlarındaki uygulamaları Macar tarım tekniğine göre yürütüldü.

Macaristan, en ileri haracılık teşkilatının bulunduğu ülke olarak görüldüğünden hayvancılığın iyileştirilmesi alanında Macar uzmanlardan yararlandı. Türkiye’de çağdaş meteoroloji ilminin ve müesseselerinin kurucusu Antal Réthly meteorolojiyi modern tarım teknikleriyle birleştiren isim oldu, 1925-1927 seneleri arasında Türkiye’de görev yapmış ve Türk Meteoroloji Teşkilâtı ile Ankara rasathanesini kurmuş, Anadolu’ya tetkik seyahatinde bulunmuştu.

Ankara’nın bozkır ortasında modern bir başkente dönüşmesinde, projelere hayat veren “gizli kahramanlar” Macar ustalar olmuştur. 1920’li yıllarda Türkiye’de kalifiye yapı işçisi eksikliği varken, Macaristan’dan gelen yaklaşık 2.000 kişilik usta, kalfa ve işçi grubu, Ankara’nın en anıtsal binalarının yükselmesini sağlamıştır.

1920’lerin başında Ankara, bir yandan Cumhuriyet’in yeni başkent olarak kimliğini inşa ederken, diğer yandan taş ustalarının ellerinde şekillenen bir şehre dönüşüyordu. Henüz tozlu yolların ve kerpiç evlerin hâkim olduğu bu genç şehirde, Macar taş ustalarının çekiç sesleri yükseliyor, yeni Cumhuriyet’in sembol binalarının duvarlarına Avrupa’dan taşınan bir ustalık işleniyordu.

Etlik’te yükselen Rasadat-ı Cevviye Meteoroloji Enstitüsü, Ulus’ta inşa edilen II. Meclis binası ve Ziraat Enstitüsü’nün laboratuvarları, yalnızca mimari birer yapı değil, aynı zamanda Türk-Macar işbirliğinin taşlara kazınmış hatıralarıydı. Macar ustalar, taşın sertliğini sabırla yontarken, Cumhuriyet’in ideallerine de sessiz bir katkı sunuyorlardı. Bu çalışma, Ankara’nın erken Cumhuriyet döneminde yükselen binalarının taşlarında gizlenen Macar emeğini, onların sosyal yaşamda bıraktıkları izleri ve “Küçük Budapeşte” diye anılan mahalledeki kültürel varlıklarını edebi bir bakışla ele alacaktır. Çünkü her taş, yalnızca bir duvarın parçası değil, aynı zamanda bir dönemin ruhunu taşıyan sessiz bir tanıktır.

MACAR USTALARIN EN ÖNEMLİ ESERİ, II. MECLİS

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Ankara, yalnızca siyasi bir merkez değil, aynı zamanda yeni bir devletin kurumsal kimliğinin inşa edildiği bir mekâna dönüşmüştür. Bu dönüşümün en önemli göstergelerinden biri, artan ihtiyaçlara cevap vermek üzere inşa edilen II. Türkiye Büyük Millet Meclisi binasıdır. 1923 yılında başlatılan inşaat süreci, genç Cumhuriyet'in hız, işlevsellik ve temsil gücü arasında kurmaya çalıştığı dengeyi somut bir örneğini sunar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 1924-1960 yılları arasında Atatürk ilke ve inkılâplarının gerçekleştirildiği, Cumhuriyetimizin gelişmesi için çok önemli çağdaş kararların alındığı, çağdaş yasaların çıkarıldığı uluslararası alanda Türkiye'nin etkinliğini ve saygınlığını artıran antlaşmaların yapıldığı, çok partili sisteme geçişin sağlandığı önemli bir yapıdır.

Ankara Ulus'ta bulunan ve bugün Cumhuriyet Müzesi olarak hizmet veren II. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası, erken Cumhuriyet dönemi mimarisinin en seçkin örneklerinden biridir. Yapı, yalnızca siyasi tarihi açısından değil, taşıdığı mimari kimlik ve inşaat sürecindeki uluslararası emek ortaklığı açısından da büyük önem taşır. Yeni bir başkentin sıfırdan inşa edildiği 1920'li yıllarda Ankara'da yaşanan nitelikli iş gücü açığı, Türk mimarlar ile Macar taş ustaları ve işçilerinin yollarını bu tarihi şantiyede keşsettirmiştir. Cumhuriyet'in ilanından hemen önce, 1923 yılında mimar Vedat Tek tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası Mahfeli (toplantı yeri) olarak tasarlanan binanın yapımına başlanmış, ancak I. Meclis binasının yetersiz kalması üzerine bina meclise dönüştürülerek 18 Ekim 1924'te hizmete açılmıştır.

Binanın inşa edildiği dönemde Ankara, kerpiç evlerden oluşan küçük bir bozkır kasabası görünümündeydi. Savaşlardan yeni çıkmış ülkede anıtsal taş binalar yapacak kalifiye usta, marangoz ve taş işçisi sayısı oldukça yetersizdi. Bu dönemde Birinci Dünya Savaşı ve Trianon Antlaşması sonrası ekonomik zorluklar yaşayan ve köklü bir taş işçiliği/mimarlık geleneğine sahip olan Macaristan'dan çok sayıda nitelikli işçi ve zanaatkâr Ankara'ya davet edildi.

Bina bodrum üzerine iki katlı olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Pencerelerdeki kemerler, cephelerde yer yer kullanılan çini panolar ve geniş çatı saçaklar, Osmanlı ve

Selçuklu motiflerinin kullanıldığı ahşap tavanlar Cumhuriyet Dönemi mimarisini yansıtır. Yapının iç bölümleri, iki kat boyunca yükselen ortadaki meclis salonunun üç kenarına dizilmişlerdir. Girişten sonra enine uzanan, iki ucunda merdivenlerin yer aldığı geniş bir hol, Selçuklu ve Osmanlı bezeme

motiflerinin yer aldığı bir tavanla örtülmüştür. Benzer biçimde ele alınmış yerlerden birisi de büyük toplantı salonudur.

Yer yer localarla değerlendirilen bu salonun özellikle yıldız motiflerini içeren ahşap tavanı, sonradan düzenlenen taç kapı ve bazı noktalar dışında kemerler, saçaklar, yer yer çinilerin yer aldığı bölümler ile bu dönemin mimari özelliklerini çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır. Giriş ve yan cephelerde orta ve köşelerin küttleden dışarı taşırılmasıyla simetri etkisinin arttırıldığı ve yığma kaba ve farklı büyüklüklerde taşlarla örülen taşlarla duvarları örülen bina bir yıl gibi kısa bir sürede o yılların parasıyla 200.000 TL'ye tamamlanmıştı.

1924 yılında tamamlanan bina, kısa sürede Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni çalışma mekânı olarak kullanılmaya başlanmış ve uzun yıllar boyunca ülkenin siyasi hayatına ev sahipliği yapmıştır. II. Türkiye Büyük Millet Meclisi binası, erken Cumhuriyet döneminde şekillenen mimari arayışların önemli bir temsilcisidir. Yapının tasarımı, Vedat Tek tarafından gerçekleştirilmiş ve bu tasarımda I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın belirgin özellikleri görülmüştür. Bu akım, Osmanlı ve Selçuklu mimari mirasından esinlenen, ancak bu mirası modern bir devlet yapısına uyarlamayı amaçlayan bir yaklaşımı ifade eder.

Binanın cephe düzeni, simetriye dayalı bir kompozisyon anlayışı ile şekillenmiştir. Giriş aksı vurgulanmış, pencere dizileri belirli bir ritim içinde sıralanmış ve yapı genelinde dengeli bir oran sistemi uygulanmıştır. Bu düzen, yapıya hem anıtsal bir karakter kazandırmış hem de devlet otoritesini temsil eden bir ciddiyet oluşturmuştur.

Malzeme kullanımı, yapının kimliğini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Yerel Ankara taşı (andezit), yapının hem dayanıklılığını artırmış hem de onu bulunduğu coğrafya ile bütünleştirmiştir. Bununla birlikte taşın işleniş biçimi, Macar ustaların katkısıyla yüksek bir teknik kaliteye ulaşmıştır. Pencere çevrelerinde, kemerlerde ve cephe birleşimlerinde görülen hassas işçilik, yapının mimari değerini yükselten unsurlar arasında yer alır.

Yapının plan şeması, işlevsellik ile temsil gücünü bir arada barındıracak şekilde tasarlanmıştır. Merkezde yer alan Genel Kurul salonu, yapının kalbi niteliğindedir.

Yarım dairesel oturma düzeni, hem görüşmelerin verimli yürütülmesini sağlamış hem de mekânsal olarak katılımcılığı destekleyen bir kurgu sunmuştur. Bu salonun çevresinde yer alan idari mekânlar, meclis çalışmalarının düzenli bir şekilde yürütülmesine imkân tanımıştır.

İç mekân tasarımında yüksek tavanlar ve geniş açıklıklar dikkat çeker. Bu özellikler, hem doğal ışığın içeriye daha etkin biçimde girmesini sağlamış hem de mekâna ferahlık kazandırmıştır. Ahşap ve taşın birlikte kullanımı ise, sertlik ile sıcaklık arasında dengeli bir atmosfer oluşturmuştur.

II. Meclis binası, yalnızca bir kamu yapısı olmanın ötesinde, erken Cumhuriyet'in ideolojik ve kültürel yönelimlerini yansıtan bir mimari metin olarak değerlendirilebilir. Yapı, geçmişin mimari birikimini reddetmeden, onu yeniden yorumlayarak modern bir devletin ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde dönüştürmüştür.

Günümüzde Cumhuriyet Müzesi olarak kullanılan bu yapı, hem mimari hem de tarihsel açıdan önemini korumakta, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tanıklık eden bir hafıza mekânı olarak varlığını sürdürmektedir. II. Meclis binası, Türk mimarlık tarihinde Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın (Neoklasik Türk Üslubu) en rafine örneklerinden biri kabul edilir. Batı mimari formları ile geleneksel Selçuklu ve Osmanlı dekoratif unsurlarının bir sentezidir. Bodrum kat üzerine iki kat olarak inşa edilen yapıda kaba yontu kesme taş ve andezit malzeme ağırlıktadır. Binanın ön cephesinin tam ortasında yer alan anıtsal giriş, geleneksel Türk mimarisindeki "Taç Kapı" formundadır. Kapının üzerindeki palmet süslemeleri Osmanlı üslubunu yansıtır.

Cephede, pencerelerin alınlıklarında ve giriş kemerlerinin üzerinde geleneksel motiflerle bezenmiş turkuaz ve lacivert renkli Kütahya çinileri kullanılmıştır. Çatının hemen altında yer alan, alt yüzeyleri ince işçilikle bezelenmiş geniş ahşap saçaklar bina karakteristik bir görünüm kazandırır. Bodrum kat üzerindeki iki kat boyunca

yükselen ortadaki büyük Genel Kurul Salonu'nun (Meclis Salonu) üç kenarına odalar dizilmiştir.

Genel kurul salonu ve tavan bezemeleri yapının en büyüleyici yeri, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927 yılında Büyük Nutuk'u 6 gün boyunca okuduğu Genel Kurul Salonu'dur. Salonun tavanı, Selçuklu yıldız motifleri ve Osmanlı geometrik süslemeleri içeren muazzam bir ahşap işçiliğine sahiptir. Macar işçilerin Ankara'da bıraktığı bu taş işçiliği mirası, ilerleyen yıllarda Ankara Palas ve Merkez Bankası gibi diğer anıtsal binaların yapımında da devam etmiş ve erken Cumhuriyet Ankara'sının kentsel kimliğini oluşturan gizli kahramanlardan biri olmuştur.

İnşa süreci, dönemin sınırlı imkânlarına rağmen dikkat çekici bir organizasyon ve iş bölümü ile yürütülmüştür. Türk mühendisler ve yerel ustalar, yapının ana taşıyıcı sistemini ve genel inşaat faaliyetlerini üstlenirken, özellikle taş işçiliği gerektiren alanlarda yabancı uzmanlardan yararlanılmıştır. Bu noktada Macar taş ustaları ve işçileri önemli bir rol oynamıştır.

Macar ustalar, Orta Avrupa'da gelişmiş taş işçiliği geleneğinin temsilcileri olarak Ankara'daki bu projeye dahil edilmişlerdir. Bu ustalar, özellikle cephe kaplamaları, pencere söveleri, kemer detayları ve taş blokların işlenmesi gibi yüksek hassasiyet gerektiren alanlarda çalışmışlardır. Onların katkısı, yapının yüzeyinde gözlemlenen düzenli taş örgüsü, keskin hatlı detaylar ve estetik bütünlükte açıkça hissedilmektedir.

Ulus'ta bulunan II. Meclis binasının restorasyon ve inşaa süreçlerinde de Macar marangozlar ve taşçılar görev almıştır. Özellikle çatı kiremitlerinin dizilimi ve iç mekandaki ahşap tavan işçiliğinde bu ustaların payı büyüktür. Binanın cephe süslemeleri ve geniş pencerelerindeki ince işçilik, Macar zanaat ekolünü yansıtır.

Bu süreçte Türk ve Macar işçilerin birlikte çalışması, erken Cumhuriyet döneminin pragmatik yaklaşımını ortaya koyar. Yerel iş gücü ile uluslararası teknik bilginin birleşmesi, hem inşaat sürecinin hızlanmasını sağlamış hem de ortaya çıkan yapının niteliksel değerini artırmıştır. Böylece II. Meclis binası, yalnızca ulusal bir mimari ürün değil, aynı zamanda uluslararası bir işbirliğinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Binanın dış cephesinde ve bodrum kat duvarlarında kullanılan pembe ve gri renkli yerel Ankara taşının (andezit) ocaklardan çıkarılması, hassas bir şekilde yontulması ve cepheye yerleştirilmesinde Macar taş ustaları başrolü oynamıştır. Dönemin inşaat fotoğraflarında da belgelendiği üzere,

Macar ustalar Ankara şantiyelerine modern beton blok ve kalıplı briket döküm tekniklerini getirmiştir. Binanın temel ve taşıyıcı kısımlarında bu mukavemeti yüksek bloklar kullanılmıştır. Sadece taş işçiliğinde değil, binanın geniş ahşap saçaklarının alt yapıları, iç pencereleri ve yüksek tavanların inşası için kurulan devasa ahşap iskelelerin yapımında Macar marangozlar ve yapı işçileri Türk işçilerle omuz omuza çalışmıştır.

İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi binasının yetersiz olması ve gelişen cumhuriyet Türkiye'si Meclisi'nin ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeniyle, Hakimiyet-i Milliye Meydanı olarak düzenlenen meydana inşa edilmiştir. İstasyona doğru giden caddenin solunda Ankara Palas'ın karşısında yer almaktadır. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından, 15 Ekim 1924 tarihine kadar hizmet veren I. Türkiye Büyük Millet Meclisi binası, günümüzde "Kurtuluş Savaşı Müzesi" olarak ziyaret edilebilmektedir.

Türk siyasi tarihinde önemli yeri olan II. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İstasyon yönünde merdivenlerle inilen ve setlerden oluşan, kaskadlı bir havuzun da yer aldığı çok güzel bir Park yer alır "Meclis Parkı", zamanında kamuya açık olan bu park günümüzde ne yazık ki artık kamunun kullanımına kapalıdır.

1961 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni yapılan modern binasına taşınması üzerine II. Meclis Binası, CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı'na tahsis edilmiş, 1961-1979 yılları arasında CENTO Genel Merkezi olarak kullanılmıştı. CENTO'nun önce İran'ın ardından da Pakistan'ın çekilmesiyle 1979'da varlığı sona erince, aynı yıl Kültür Bakanlığı'na devredilmişti. Binanın caddeye bakan ön kısmının Cumhuriyet Müzesi olarak düzenlenmesine, arka kısmının ise Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün hizmet binası olarak kullanılmasına karar verilmişti.

Müze kısmı onarım ve restorasyonlardan sonra düzenlenerek 30 Ekim 1981 tarihinde Cumhuriyet Müzesi olarak ziyarete açılmış, bu düzeniyle 1985 yılına kadar hizmet vermişti. Aynı yıl ziyarete kapatılarak, teşhir çalışmaları başlamış, çalışmalar 1991

yılına kadar devam etmiş, Ocak 1992 tarihinde yeniden ziyarete açılmıştı. Ağustos 2001'de tekrar ziyarete kapatılan müze, restorasyon ve teşhir-tanzim çalışmalarından sonra, 29 Ekim 2008 tarihinde tekrar ziyarete açılmıştı.

ANKARA PALAS: DUVARLARINDA BİR DEVRİN NEFESİ

Ankara Palas, Yeni Başkent'in ilk modern oteli olarak tanımlanır. Bu açıdan Ankara Palas'ın kurulması bir ihtiyacın da eseridir. 1920'li yıllar, milletvekilleriyle milli mücadeleye destek olan aydınların, görevlilerin akın akın Ankara'da toplandığı dönemdir. Ankara bu gelişmeyi karşılayacak durumda değildir. Ne gelenler için kalacak yer, ne buluşup konuşulacak kıraathane, ne yemek yenecek bir lokanta, ne de akşamları gidilecek bir yer vardır. Ankara'da otel olarak kullanılabilir nitelikte sadece Taşhan hizmet vermektedir. Öyle ki Ankara'ya gelen yabancı konuklar için uygun kalacak yer olmadığından tren istasyonunda bir köşeye yerleştirilmiş eski bir yataklı vagon ve mebuslar içinse Ankara Yüksek Öğretmen Okulu, otel görevi görmektedir. Kısaca o dönemin Ankara'sında, en önemli ihtiyaçlardan birincisi konaklama ve yemek ihtiyacını karşılayacak yerler; ikincisi de sosyal zamanların geçirilebileceği alanlardır. Sıklıkla belirttiği gibi tek başına yaşayanlar için Ankara akşamları sürgün yeri gibidir. Ankara Palas, bu eksikliği giderme yolunda Başkent'in sosyal hayatının çehresini değiştirmeye başlayacak öncü mekanlardan birisi olmuştur; dolayısıyla Ankara Palas "Türkiye'de yeni zamanlar şehri kurmakta olan Kemalizm'in şehircilik davasının iki ana vafından bol ağaç ve modern tesisin" ikincisine hizmet etmiştir.

Ankara'nın merkezinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilen ve zaman içinde şehrin sembollerinden biri haline gelen Ankara Palas, yalnızca bir otel değil aynı zamanda şehrin tarihine tanıklık eden bir yapıdır. Ankara Palas'ın duvarları, Cumhuriyet'in ilk yıllarının heyecanını, ruhunu ve modern Türkiye'nin doğuşunu yansıtır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Taşhan, iyice yoğunlaşan Ankara trafiğinde yetersiz kalmış, bu nedenle yeni ve modern bir otel yapılması düşünülmeye başlanmıştı. Bir de bu yeni otel II. TBMM'ye yakın olmalıydı.

Dönemin Sıhhiye Vekili Dr. Rıza Bey'in talimatıyla II. TBMM'nin tam karşısına inşa edilecek vekalet konuk binası için mimar Vedat (Tek) Bey görevlendirildi. "Milli Mimarlık Akımı"ndan olan Vedat Bey, aynı zamanda İkinci Meclis binasının da mimarıydı.

1924 yılında başlayan inşaatta iki sene sonra yaşanan bazı problemler nedeniyle Vedat Bey, işten çekilmiş, bunun üzerine yeni bir mimar arayışına girilmiş. Hatta bir rivayete göre bir süre yapıya projersiz devam edilmiş bu nedenle de merdivenlerin yapılması da unutulmuş, sonradan yapılmıştır. Yine "Milli Mimarlık Akımı"ndan olan Ahmet Kemaleddin Bey, Ankara Palas'ın yapımında görevlendirilmiştir. Ancak Ankara Palas'ın şansına Mimar Kemaleddin de Ankara Palas'ın inşaatını tamamlayamamış, 13 Temmuz 1927 tarihinde şantiyede geçirdiği beyin kanaması sonucunda vefat etmiştir. Ankara Palas, mimarlardan yoksun kalarak, 17 Nisan 1928'de Ankara'nın o güzelim dokusuna dahil olmuştur.

Takvimler 19 Mayıs 1928'i gösterdiğinde Afganistan Kralı Amanullah Han ve eşi Kraliçe Süreyya, Ankara Palas'ın ilk konukları olacaktı. Ankara Palas'ın Şeref Defteri'nde yazıları bulunan diğer konukları arasında, İran Şahı Rıza Pehlevi, Ürdün Kralı Abdullah, İngiltere Başbakanı Anthony Eden, A.B.D. Başkanı Dwight Eisenhower, Yunanistan Başbakanı Ioannis Metaksas, Lübnan Cumhurbaşkanı Beşara El Huri, Batı Almanya Başbakanı Konrad Adenauer, İsveç Veliatı Prens Gustav Adolf, Irak Kralı Fasal, Naibi Abdülillah, 29 Ekim 1933'teki 10. yıl kutlamalarına gelen S.S.C.B. Mareşali Kliment Vorosilov yer alır.

Hemen karşısında bulunan TBMM binasından çıkanlar, soluğu Ankara Palas'ta alırken; birçok konuya ilişkin tartışmalarına burada devam ederlerdi. İstanbul'un Pera Palas'ı varsa, başkentin de Ankara Palas'ı vardı artık... Ankara'da bir kadın ve bir erkek, çarpışa çarpışa da olsa ilk defa Ankara Palas balolarında dans edebilme şansına erişmişti.

Atatürk'ün de katıldığı Cumhuriyet Baloları, yabancı devlet başkanı konukları, politikacıları, şairleri, yazarları, sanatçıları, gazetecileri, törenleri, önünden yapılan

04 Temmuz 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'

geçitleri, yanına kurulan tribünleri, burada hazırlanan siyasi anlaşmalar, teknik donanımı, Avrupa eğitilmiş üstat aşçı ve servis personeli, "Yaşa Gazi Paşa Halk Pasta Salonu", yazları caz orkestralarının çaldığı yan bahçesi, mutfak dairesinde kurulan 1533 metre uzun dalgadan yayın yapan ilk Ankara radyosu stüdyosu, 1934 Nisan ayındaki izdihama yol açan "Hanımlar Moda Bayramı", 1940'dan sonra bir ekle büyütülen lokantası, "Centilmen Dansı", haber bekleyen gazetecileri, aşkları, büyük düğünleri ile Ankara'nın sosyal ve kültürel tarihinde derin izler bırakıyor. Halkın gözünde önünde

devamlı lüks arabaların durduğu, davetlilerin Paris modasına uygun kıyafetleriyle dikkat çektiği bir Ankara Palas imajı oluşuyor. Hatta bu durum öylesine artıyor ki romanlara dahi konu oluyor.

Büyük ve gösterişli bir giriş kapısı ve sivri kemerli pencereler ile karşılanan ziyaretçilerin, içeri adım attıklarında kendilerini bir zaman yolculuğunun içinde bulmaları olasıdır. Otelin iç mekanları, zarif ahşap işçiliği, renkli mozaikler ve döneminin en lüks mobilyalarıyla donatılmış.

Otuz kaloriferli konuk odası, Viyana'dan getirilmiş gardıroplar, her birinde Ericsson marka telefonlar, susuz Ankara'da ısıtmalı sıcak su banyolu odalar, o dönem perukar denilen berber salonu, kütüphanesi, barı, Salonda bulunan piyano, kadife ve ipek kaplı koltuklar, perdeler, gösterişli avizeler, porselen kahve takımları... Artık Ankara'nın bir otelinden çok bir sarayı vardı.

Bodrumuyla birlikte 3 kattan oluşan otelde, girişte 16 oda, birinci katta 44 oda olmak üzere yapıda toplam 60 oda yer alıyor. Birinci kattaki odalarda, zemin kattan farklı olarak küçük balkonlar bulunuyor. Yapıda misafirler için planlanan ana girişin yanı sıra bir acil girişi bir de servis girişi bulunuyor. Girişin sağında ve solunda yer alan odalar, otelin idari hizmetleri için ayrılıyor. Geniş bir resepsiyonu bulunmayan Ankara Palas'ta en dikkat çekici bölüm balo salonunun büyüklüğü oluyor. Girişin ardından koridoru geçen kullanıcılar bu büyük balo salonuna ulaşabiliyorlar. Balo salonunun sağ tarafında ise çay ve yemek salonları bulunuyor. Bodrum katta ise koca bir dünya daha var. Mutfağın olduğu bu katta bir yandan Ankara Radyosu yayınları yapılırken, müthiş bir müzik dünyası da nefes alıyordu.

Cumhuriyet'in ilk yıllarının en lüks oteli ve sosyal merkezi olan Ankara Palas, Macar ustaların "salon adabına" uygun estetik dokunuşlarını taşır. Salonlardaki alçı tavan süslemeleri ve avizelerin montajı gibi detay işler, Avrupa standartlarında bir kalite arayan genç Cumhuriyet için Macarlar tarafından yapılmıştır.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Macaristan, taş işçiliği, cephe süsleme ve kamu yapısı inşaat teknikleri konusunda Avrupa'nın önemli merkezlerinden biriydi. Bu nedenle Ankara'da hızla inşa edilen kamu yapıları için Macar ustalar tercih edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye, uzman açığını kapatmak, modern teknikleri öğrenmek ve hızlı inşa süreci sağlamak amacıyla yabancı ustalarla çalışmayı tercih etmiştir. Macar ustalar bu süreçte, taş kesimi, cephe kaplama ve dekoratif taş işçiliği alanlarında görev almıştır.

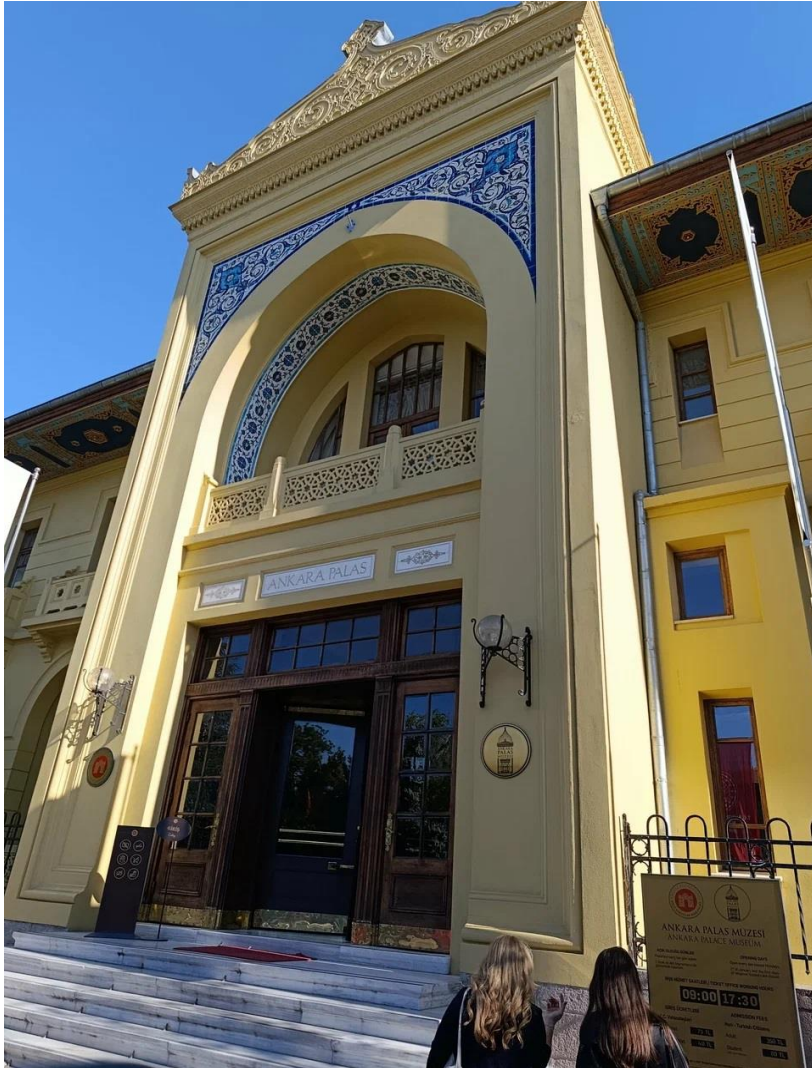

Irak Kralı Faysal'la Ankara Palas (6 Temmuz 1931)

Ankara Palas şantiyesi, 1920'lerin Ankara'sında adeta küçük bir uluslararası çalışma alanıydı. Macar ustalar, uzun çalışma saatleri, sınırlı teknik ekipman ve zorlu iklim koşulları altında çalışmışlardır. Kış aylarında Ankara'nın sert soğuğu, yaz aylarında ise kurak ve tozlu hava çalışma koşullarını daha da zorlaştırmıştır. Şantiyede Türk işçiler, Macar ustalar ile birlikte çalışmıştır. Bu süreçte, teknik bilgi paylaşılmış, farklı zanaat gelenekleri birleşmiş ve yeni bir üretim dili ortaya çıkmıştır. Macar ustaların özellikle taş işçiliğindeki hassasiyeti, Türk ustalar üzerinde etkili olmuştur.

Ankara Palas'ın cephe ve detaylarında Macar ustaların katkısı açıkça görülür. Cephe işçiliği, düzgün kesilmiş taş bloklar, kusursuz birleşim çizgileri ve yüzeyde homojen doku gibi özellikler, Orta Avrupa taş işçiliğinin tipik özellikleridir. Süsleme detayları ise kemer çevreleri, pencere çerçeveleri ve giriş portalı gibi alanlarda görülen ince işçilik, yüksek zanaat kalitesini ortaya koyar.

Macar ustalar yalnızca estetik değil, aynı zamanda, dayanıklılık, malzeme uyumu, uzun ömürlü yapı teknikleri konularında da önemli katkı sağlamıştır. Ankara Palas'ın inşasında çalışan Macar işçiler, yalnızca şantiyede değil, şehir hayatında da iz bırakmıştır. Bu işçilerin bir kısmı Ankara'da küçük bir "Macar çevresi" oluşturmuştur. Bu durum, halk arasında "Küçük Budapeşte" olarak anılan sosyal yapının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Ankara Palas'ın hikâyesi, yalnızca mimarların ve devlet adamlarının değil, aynı zamanda taş ustalarının, işçilerin ve zanaatkârların hikâyesidir. Bugün Ankara Palas'a bakıldığında görülen şey yalnızca bir bina değil, aynı zamanda farklı coğrafyalardan gelen insanların ortak emeğidir. Ve o taşların içinde, hâlâ şu sessiz hikâye saklıdır. Bir başkent kurulurken, sadece siyaset değil, usta eller de tarih yazmıştır.

Ankara Palas, 1930'larda siyasetçiler, gazeteciler, sanatçıların buluşma mekanı olduğu gibi yurtdışından gelen resmi heyet ve konukları ağırlama işlevini de üstlenmişti. Atatürk devrimleri ile Türk toplum hayatına getirilen bazı

yeniliklerin ilk defa Ankara Palas'ta başlatıldığı bilinir; özellikle kadınların erkeklerle eşit koşullarda sosyal hayata girmesine önyak olmak üzere düzenlenen sosyal etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Ankara Palas'ta cumhuriyetin ilk yıllarında düzenlenen etkinliklerin en ünlüsü "cumhuriyet baloları"dır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün malı olan bina, 1975'e kadar otel olarak işletildi. 1976-1982 arasında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından ofis ve sergi alanı olarak kullanıldı. 1982 yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından kapsamlı bir restorasyondan geçirildi ve 29 Ekim 1983 günü düzenlenen kabul resmiyle "Ankara Palas Devlet Konukevi" olarak hizmete açıldı.

Uzun yıllar boyunca pek çok davete ev sahipliği yapan Ankara Palas, birçok tamirattan geçmiştir. 1942 yılında yapının güneydoğu yönündeki bölümüne ek bir yapı inşa edilmiş, dönem belgelerinde otelin iç mekanlarının farklı aralıklarla yenilediği belirtilirken 1982'deki onarım sırasında duvar kağıtlarının kaldırıldığı ve beyaz boya yapıldığı bilinmektedir. Oldukça detaylı bir onarım çalışmasının söz konusu olduğu 1982'de, 1942'de eklenen bina kaldırılarak yapının orijinal haline dönmüştür. Bu onarım çalışması sonrasında 29 Ekim 1983'te yapı kullanıma açılmış ve Devlet Konukevi olarak kullanılmıştır. Neredeyse 100 yaşına yaklaşan bu yapı, 22 Şubat'ta Ankara halkının ziyaretine açıldı. Ankara Palas bugün de misafirlerini ağırlamaya devam ediyor.

Uzun yıllar boyunca Dışişleri Bakanlığı'na bağlı faaliyet gösteren yapı, 3 Eylül 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı'na devredildi. Ekim 2019'da basına yansıyan haberlerde, Ankara Palas'ın restore edileceği ve "Cumhurbaşkanlığı Müzesi" olarak hizmet vermeye başlayacağı belirtilmiştir. 21 Şubat 2024 tarihinde ise "Ankara Palas Müzesi" adıyla ziyarete açılmıştır.

KIZILAY'IN TAM ORTASINDA; UBAYDIN KÖŞKÜ

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Ankara, yalnızca siyasi bir merkez değil, aynı zamanda yeni bir kimliğin mekânsal olarak inşa edildiği bir başkent hâline gelmiştir. Bu dönüşüm sürecinde ortaya çıkan yapılar, hem mimari tercihleri hem de inşa teknikleriyle dönemin ruhunu yansıtır. Kızılay'da yer alan ve bugün yerinde modern bir yapı olarak Gökdelen'in yükseldiği Uybadın Köşkü de bu dönüşümün erken ve dikkat çekici örneklerinden biridir. Uybadın Köşkü'nün inşası sırasında görev alan Macar taş ustaları ve işçilerin rolü, dönemin genel yapı pratiği içinde ele alınması ve değerlendirilmesi gerekir.

Uybadın Köşkü'nün inşaatına 1925 yılında başlanmış, 1926 yılına doğru tamamlanmıştır. Yapı, Cumhuriyet'in başkent Ankara'sında ilk toplu konut projeleri içinde yer almış, dönemin İçişleri Bakanı Cemil Uybadın'ın ikametgâhı olarak "muhteşem bir konak" biçiminde tasarlanmıştır. Köşkün mimarı belgelerde belirtilmemiştir. Bazı kaynaklar yapının "Uybadın tipi" bir konut olduğu vurgulanmakta, mimarının bilinmediği, hatta bir Macar ustanın inşa ettirdiği iddia edilmektedir.

Yapının benzer planla Demirtepe'de üç ayrı konutu daha olduğu bilinmektedir. İnşa sürecine dair finansman ve teknik detaylar kaynaklarda bulunmamakla beraber, dönemin Ankara'sında devlet ve özel inisiyatifin iç içe geçtiği dönemseldi. Köşkün bireysel parseller üzerinde kendi ödenekleriyle yapılan bir bakanlık konağı olduğu anlaşılmaktadır. İnşaatı kimin finanse ettiği veya hangi taşeronun çalıştığı kesin değildir.

Binaya ismini veren Mehmet Cemil (Uybadin) Bey, bir Osmanlı subayıdır. Günümüzde Romanya sınırları içinde kalan eski Macar toprağı Erdel'den kaçarak 1718'de Türkiye'ye sığınan ve Tekirdağı'na (Rodosto) yerleştirilen Macarlardan birinin torunudur. Sülalesi Erdel'in Ujbadin (Yeni Badin) bölgesindedir. O nedenle Soyadı Kanunu çıkınca Uybadin soyadını almıştır. Mason ve Bektaşî olarak bilinir.

1906 yılında Mümtaz Yüzbaşı rütbesiyle Selânik Merkez Komutan Muavini olarak görev yaparken, Kurmay Yüzbaşı (Kolağası) Mustafa Kemal, görev yaptığı Şam'dan gizlice Mısır'a, oradan da Selânik'e geçtiğinde, çok sıkı kontrol nedeniyle bulunduğu gemiden inemeyince, yardımına Mehmet Cemil koşar ve onun kaçak olarak kente girmesini sağlar. İlerideki yıllarda Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşında görev üstlenir.

Yarbay rütbesindeyken emekliye ayrılarak siyasete girer. TBMM'ne yedi dönem üst üste Tekirdağ Milletvekilidir. CHP Genel Sekreterliği de yapar. Biri Fethi Okyar Hükümetinde, diğeri İsmet İnönü Hükümetinde olmak üzere iki kez İçişleri Bakanı olarak atanır. 1925-1926 yıllarında tam Kızılay Meydanının köşesinde kendisi için muhteşem bir konak inşa ettirir. Okurlarım aynı plan kullanılarak şimdiki adıyla Demirtepe'de üç bina daha yapıldığını artık biliyorlar. Ancak bu ilginç binaların mimarı kimdir, bilinmiyor. Sevgili dostum Prof. Dr. Suha Özkan, bunların bir mimar değil, Macar bir kalfa tarafından inşa edildiğini söyledi ama elimde belgesi yok ne yazık ki!

Köşkün yapılma gerekçesi, İçişleri Bakanı Uybadın'ın başkentte kendine özgü bir temsil konut talebidir. Ankara'nın yeni başkent oluş sürecinde yüksek rütbeli bürokrat ve siyasetçilere yeni korunaklar inşa ediliyordu. Uybadın, bu ihtiyaç doğrultusunda kişisel hesabına dört katlı bir villa inşa ettirmiştir. Yapım nedenine ilişkin kaynaklarda açık bilgi yoktur, finansmanın muhtemelen Uybadın'ın şahsi gelirlerinden veya CHP hükümeti bütçesinden karşılandığı tahmin edilebilir. İnşaat sürecine ilişkin doğrudan kayıt bulunmama ile birlikte, dönemin Ankara'sında kamu kurumu projeleri "İmar Vekaleti" ve "Özel İskân İdaresi" gibi kurumlarca koordine edilmiş, büyük taşınmaz projelerine

yabancı veya yerel müteahhitler katılmıştır. Uybadın Köşkü'nün de benzer bir altyapıyla gerçekleştirildiği varsayılabilir, ancak orijinal proje ve ihale belgelerine ulaşamamıştır.

Uybadın Köşkü, erken Cumhuriyet dönemi konut mimarisinin simgelerinden biri olarak değerlendirilir. Dört katlı taş yapının cephesinde küçük bir kule mevcuttur ve köşk geniş bir bahçe içinde yer almaktadır. Yapı "kuleli köşk" olarak anılmakta, Ankara'nın ikinci cumhuriyet mimarlık stiline uygun, sade cephe düzenleri ile dönemin "yeni Türk konutu" estetiğini yansıttığı söylenebilir.

Tasarımında simetri ve büyük pencereler öne çıkar. Geniş salonlar, yüksek tavanlar ve zemin katta teraslı bir kısım olduğu bilinmektedir. Malzeme bilgisi belgelerde yer almamaktadır, muhtemelen tuğla/taş duvarlar, betonarme döşeme ve geniş ahşap merdivenler kullanılmıştır. Yapının plan özellikleri konusunda ayrıntı bilinmemektedir, ancak benzer "Uybadın tipi" evlerde kat planı simetrik, salon ve odaların etrafı koridorlarla bağlanır biçimdedir. Dolayısıyla mimari planda klasik bir konak yerleşimi olduğu, yüksek stil bir sivil mimari örneği olduğu belirtilmektedir.

Geniş ve asri bir bahçe içerisinde, hafif yüksek bir tepede konumlanan köşk, kule dahil olmak üzere dört katlı görkemli bir yapıydı. Erken Cumhuriyet döneminde Yenışehir bölgesinde popüler olan "Kuleli Tip" konut mimarisinin en bilinen örneğiydi. Bulvar üzerinden bakıldığında ikonik kulesi, yüksek pencereleri ve estetik dış cephesiyle meydanın en dikkat çeken nirengi noktalarından biriydi. Köşk, o yıllarda tam karşısında bulunan eski Kızılay Parkı, Güvenpark ve hemen ön tarafındaki meşhur "Su Perileri Çeşmesi" ile tam bir görsel bütünlük oluşturuyordu. Eski Ankara kartpostallarında arkada yükselen bu kuleli köşk, şehrin modern ve estetik yüzünü temsil ediyordu.

1920'lerin ortasında Ankara, yeni başkent olmasına rağmen henüz gelişmiş bir inşaat altyapısına sahip değildi. Osmanlı'dan devralınan yapı geleneği büyük ölçüde kerpiç

ve ahşap temelli idi. Oysa Cumhuriyet yönetimi, modern, dayanıklı ve "Batılı" bir şehir görünümünü hedefliyordu. Bu hedef doğrultusunda yalnızca mimarlar değil, aynı zamanda nitelikli iş gücü de yurtdışından getirildi. Özellikle Orta Avrupa ülkeleri, bu alanda önemli bir kaynak oluşturdu. Bu noktada Macar ustalar, Ankara'nın erken dönem yapılaşmasında görünür bir rol üstlenmiştir.

Yapı, konut işlevi taşımalarının ötesinde, yeni başkentin sosyal ve kültürel yaşamında da yer edinmiştir. Köşkün mimari özellikleri incelendiğinde: düzgün kesme taş kullanımı, simetrik cephe düzeni,

Avrupa etkili sade ama dengeli süsleme anlayışı ve katlar arası belirgin yatay hatlar gibi unsurlar dikkat çeker. Bu özellikler, geleneksel Osmanlı konut mimarisinden ayrılarak daha çok Orta Avrupa etkisini işaret eder.

Uybadın Köşkü'nün inşasında doğrudan isimleri bilinen Macar ustalara dair ayrıntılı arşiv kayıtları sınırlı olmakla birlikte, dönemin genel pratiği bu yapıdaki işçiliğin de benzer bir uluslararası katkıyla gerçekleştiğini göstermektedir.

Macar taş ustaları, özellikle kesme taş işçiliğinde yüksek bir ustalığa sahipti. Cephelerde kullanılan taşların düzgün kesimi, köşe birleşimlerinin hassasiyeti ve pencere çevrelerindeki detaylı işçilik, bu teknik birikimin izlerini taşır. Bu ustalar çoğu zaman yalnızca uygulayıcı değil, aynı zamanda eğitici konumundaydı. Yerli işçilerle birlikte çalışarak, iş bölümünü organize etmiş, kritik yapı elemanlarını bizzat üretmiş ve yerli ustalara modern teknikleri öğretmişlerdir.

Bu süreç, Ankara'da yeni bir yapı ustalığı geleneğinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Macar ustalar, geleneksel yöntemlerin ötesine geçen teknikleri beraberlerinde getirmiştir. Bunlar arasında: kireç harcı ile güçlendirilmiş taş örgü sistemleri, erken beton uygulamalarıyla hibrit yapı teknikleri ve Avrupa tipi el aletleriyle hassas kesim teknikleri sayılabilir.

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye ile Macaristan arasında gelişen diplomatik ve kültürel ilişkiler, mimarlık ve inşaat alanında da kendini göstermiştir. Macar uzmanlar yalnızca elçilik yapıları gibi resmi projelerde değil, özel yapılarda da görev almışlardır. Bu durum, Uybadın Köşkü'nün inşasında Macar ustaların yer almış olmasını tarihsel olarak daha anlamlı kılar.

Uybadın Köşkü, bugün fiziksel olarak varlığını sürdürmese de, Ankara'nın modernleşme sürecinin önemli tanıklarından biridir. Bu yapı, yalnızca bir konut değil, aynı zamanda, yeni başkentin mimari yönelimlerini yansıtan, uluslararası teknik bilgi transferinin bir örneğini sunan ve yerli iş gücünün dönüşümüne katkı sağlayan bir geçiş dönemi yapısıdır. Macar taş ustaları ve işçileri, bu sürecin görünmeyen ama belirleyici aktörleri arasında yer alır. Onların katkısı, yalnızca Uybadın Köşkü'nde değil,

Ankara'nın erken Cumhuriyet dönemine ait pek çok yapısında iz bırakmıştır. Uybadın Köşkü, Cumhuriyet'in başkentinde yükselen yeni mimari anlayışın, uluslararası iş birliğiyle şekillendiğini gösteren önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

İnşa edildiği dönemde yapı, Uybadın'ın şahsi ikametgâhı olarak hizmet vermiştir. Köşkün ziyaretçileri arasında dönemin devlet erkanı bulunurken, İçişleri Bakanlığı protokol toplantıları veya yemekleri de yapılmış olabilir. Ardından Köşk, Ankara'nın diplomatik binası haline gelmiştir. Kaynaklar, 1930'lu yıllarda İtalyan Büyükelçiliği'nin bu binayı kullandığını belirtir. Dolayısıyla köşk, kısa süreli olarak Türkiye-İtalya ilişkileri çerçevesinde diplomasi merkezine dönüştürülmüştür. 1940'lı yıllarda çekilmiş bir fotoğrafta da binanın "Cemil Uybadın Villası" olarak anıldığı, ancak civardaki parkların yanı başına yerleştiği görülür.

Mehmet Cemil Uybadın'ın 1957'deki ölümünden sonra bina mülkiyeti kamusal bir kuruma geçmiştir. Öncelikle Ankara Sular İdaresi (şimdiki ASKİ) binayı kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde köşk, teknik elemanlar ofisi, planlama odası gibi idari amaçlı bölümlere tahsis edilmiş, alt terasındaki SET Kafeterya halkın bildiği mekânlardan biri olmuştur. Bir süre sonra Emekli Sandığı binaya sahip olmuş, ancak 1960'ların başında köşk artık kullanılmaz hale gelmiştir. Sonuç olarak, yapı orijinal konut işlevinden çıkarılmış, önce kamu yönetimine, sonra diğer kurumsal kullanımlara hizmet verdikten sonra yıkılmak üzere el değiştirmiştir.

Köşk ilk sahibi olarak İçişleri Bakanı Uybadın'ın şahsında değerlendirilebilir. 1957'den sonra devlet kuruluşları mülkiyeti üstlenmiştir. Dönemin arşiv notlarına göre yapı "birkaç kez el değiştirdi", bu, farklı idarelerin geçici kullanım taleplerinden veya taşınmaz satışı gibi nedenlerden kaynaklanmış olabilir. Neticede Emekli Sandığı'nın tasarrufuna geçen bina, ülke çapında bir yatırıma dönüşen Emek İş Hanı projesiyle bütünleştirilmiştir. Sahiplik ve yönetim değişimleri, yapının kurumsal stratejilere göre yönlendirildiğini göstermektedir, ne var ki bu değişikliklerin ayrıntılı kaydı günümüze ulaşmamıştır.

Uybadın Köşkü, 1960'lı yıllarda yıktırılarak yerinde modern bir gökdelen inşaatına alan açılmıştır. Köşkün bulunduğu parsel, Cumhuriyet'in yükselen kentcilik hedeflerine uygun bir dönüşüme tabi tutulmuştur. 1959-1965 yıllarında Enver Tokay mimarlığında tamamlanan 24 katlı Emek İşhanı, Türkiye'nin ilk yüksek katlı gökdeleni olarak hayata geçirilmiştir. O dönemde "TC Emekli Sandığı Gökdeleni" olarak da adlandırılan yapı, 76 metre yüksekliğindedir.

Emek İş Hanı'nın alt katlarıysa GİMA çarşısı olarak işletilmiş, binanın yüksek bloğu uzun süre Ankara'nın simgelerinden biri olarak anılmıştır. Uybadın Köşkü'nün yıkımı, dönemin yenileme politikası çerçevesinde ihtiyaç duyulan ticari alan yaratma amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ne var ki bu süreçte özgün bir yapının kaybı da ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşüm yöneliminde köşkün kaldırılmasına karar veren dönemin belge ve tartışmaları günümüze ulaşmamıştır, ancak sonuçta parselin ticari kullanıma açıldığı ve ilk gökdelen projesinin uygulandığı kesindi

Uybadın Köşkü, Cumhuriyet'in ilk döneminde Ankara'nın kalkınma hamlesini ve yeni başkent kimliğini yansıtan simgesel bir yapıydı. Ancak 1950'lerden itibaren Kızılay-

Güven bölgesi hızlıca ticaret ve hizmet merkezlerine dönüştürüldü. 1957 Yücel–Uybadın İmar Planı gibi projelerle bölge yüksek yoğunluğa açılmış, tek katlı ya da villa tipi yapılar yerini çok katlı yapılara bıraktı. Bu süreçte Uybadın Köşkü de kentsel dönüşümün kurbanı oldu. Yerine yapılan Emek İş Hanı projesi, dönemin Ankara’sında modernitenin sembolü olarak sunulmuş, ancak eski yapının izleri tamamen silinmiştir. Bu anlamda Uybadın Köşkü, Kızılay semtinin erken Cumhuriyet konut dokusunun nadir örneklerinden biri olarak görülürken, kentsel yenileme politikalarıyla aniden ortadan kaybolan bir yapı olarak yerel tarih bağlamında dikkat çeker.

Uybadın Köşkü bugün yerel hafızada “kaybolmuş bir yapı” olarak anılmaktadır. Kültür Envanteri gibi kaynaklarda köşk durumu “kayıp” (yıkılmış) olarak sınıflandırılmıştır. Günümüzde yapılan araştırmalarda bu yapıya dair bilgi sık sık arşiv fotoğrafları veya dönemin tanık anlatımlarıyla gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmaktadır. Örneğin Flickr Commons’ta yer alan bir fotoğrafın açıklamasında köşkün “görmekli yapı” olduğu, 1925-1926 yılında inşa edildiği, bir dönem konut olmaktan çıkıp Sular İdaresi’ne tahsis edildiği, sonunda yıkıldığı açıkça vurgulanmıştır. Bu tür yerel hafıza kayıtları, kültürel miras koruma tartışmalarında referans alınmaktadır. Ancak resm restorasyon veya korunma girişimi olmamış, yapı sahibi veya belediye düzeyinde bir koruma planı yapılmamıştır. Sonuç olarak Uybadın Köşkü, günümüz Ankara’sında geçmişin sembolü olarak anıldığı halde fiziksel bir karşılığı bulunmayan, kaybolmuş Cumhuriyet yapısı örneğidir

Ankara'nın en işlek yerlerinden birisi olan Kızılay Meydanı zaman içinde bünyesinde açılan kafe, restoran ve mağaza gibi iş yerleri ve Güvenpark ile giderek yaygınlaştı. Eski yıllarda Kızılay meydanına adını veren Kızılay binasının yıkılması sonrasında yerine bir alışveriş merkezi yapıldı. Ankaralıların buluşma ve toplanma alanı günümüzde ışıklandırmaları ve görsel güzelliği ile ilgi çekmeyi sürdürürken eski yıllarda bölgede bulunan başka bir yapı da zamanla tarih sahnesinden silindi.

CUMHURİYET'İN İLK HAFIZA MEKÂNI: ETNOGRAFYA MÜZESİ

Mustafa Kemal Atatürk'ün amacı Türkiye Cumhuriyeti'ni tüm bölge ve yöreleriyle modern bir ülke haline getirmektir ve bu planın en önemli halkası yeni başkent Ankara'ydı. Başkent hem mimari açıdan hem de kurumsal olarak yenilenmeyi temsil ediyordu. Başkentte bir Etnografya Müzesi oluşturulması önerisi Atatürk'e 1924'de o dönem Ankara'da yaşayan Budapeşte Etnografya Müzesi müdürü Gyula Mészáros (1883-1957) tarafından sunuldu.

Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde önemli yapılara imza atan Macarların Ankara'daki önemli yapılarından birisi de Etnografya Müzesi. Etnografya Müzesi'nin ilk müdürü yükseköğrenimini Budapeşte'de tamamlayan ve Eötvös Collegium'un da üyesi olan, arkeolog ve etnografya uzmanı Profesör Hamit Zübeyir Koşay (1910-1984) oldu. Müze kuruluşundan itibaren Macar müzesi materyallerine dayanmakta olup ilk hedefi Türkiye Cumhuriyeti'nin halk gelenek ve köklerini tanıtmaktı. Bu kurumun ne kadar önemli olduğunun bir başka göstergesi de Atatürk'ün cenazesinin, 1938-1954 yılları arasında Anıtkabir hazırlanıncaya kadar bu binada muhafaza edilmesidir.

Ankara Etnografya Müzesi, sadece bir sergi alanı değil, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin "milli kimlik" inşasının mimari ve kültürel bir manifestosudur. Cumhuriyet döneminde devlet eliyle inşa edilen ilk müze binası olma özelliğini taşıyan bu yapı, bozkırın ortasında yükselen modern Ankara'nın en karakteristik anıtlarından biridir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Anadolu'nun zengin kültürünü ve halk sanatını koruma altına almak, milli bir şuur oluşturmak amacıyla bir müze kurulması kararlaştırıldı. 1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekaleti) tarafından başlatılan süreç, 1925 yılında müzenin inşa edileceği yerin seçilmesiyle somutlaştı. Müze, Ankara'nın eski bir Müslüman mezarlığı olan ve halk arasında Namazgâh Tepesi olarak bilinen hakim bir noktaya inşa edildi. Bu seçim, müzenin şehri selamlayan anıtsal bir konumda olmasını sağladı.

Ankara Etnografya Müzesi inşaatı, yalnızca bir müze binasının yapımı değil, genç Cumhuriyet'in kendini dünyaya anlatma iradesiydi. 1925'te temeli atılan yapı, yeni başkent Ankara'nın kültürel simgelerinden biri olarak tasarlandı. Bu süreçte Türk mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'nun projesi uygulanırken, dönemin Ankara'sında görev yapan bazı Macar uzmanlar, ustalar ve işçilerin de yapım sürecine katkı sunduğuna dair çeşitli kaynaklar ve anlatılar bulunmaktadır.

Müzenin mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu, yapıyı Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (Neoklasik Türk Üslubu) ilkelerine göre tasarlamıştır. Yapıda Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin görkemli unsurları, modern Batılı formlarla harmanlanmıştır. Binanın cephesi mermer işçiliğiyle bezenmiş, giriş bölümü yüksek sütunlar ve mermer merdivenlerle anıtlştırılmıştır. Pencere alınlıklarındaki geometrik Selçuklu desenleri, yapının geleneksel bağlarını simgeler.

Müzenin tasarımcısı bir Türk olsa da, uygulamanın kusursuzluğu ve teknik sağlamlığı o dönem Ankara'sında çalışan Macar yapı ustalarına ve zanaatkarlarına aittir. Ankara'nın yerel taşı olan sert andezit ve dış cephede kullanılan küfeki taşının işlenmesi büyük bir ustalık gerektiriyordu. Macar taş ustaları, Selçuklu motiflerini bu sert taşlara birer mücevher gibi işlemişlerdir. 1920'lerde Türkiye'de yeni olan betonarme teknolojisinin doğru uygulanmasında Macar mühendis ve kalfaların teknik disiplini, müzenin bir asır boyunca ayakta kalmasını sağlayan temel etkindir.

Özellikle taş işçiliği konusunda Orta Avrupa geleneğinden gelen Macar ustaların, cephe kaplamalarında ve düzgün kesme taşların işlenmesinde maharet gösterdikleri aktarılır. Müzenin dış cephesinde kullanılan küfeki taşları, o yıllarda Ayaş civarındaki ocaklardan kağnılarla taşınmış, ardından usta ellerde yontularak simetrik cephe düzenine uygun hale getirilmiştir. Kesme taşların birbirine hassas biçimde oturtulması, sütun başlıkları, merdiven kenarları ve cephe silmeleri gibi detaylar ciddi ustalık gerektiriyordu.

Macar taş ustalarının çalışma disiplini de dikkat çekiciydi. Sabahın erken saatlerinde başlayan mesaide, taş bloklar önce ölçülür, sonra el kesikleri, tokmaklar ve rende benzeri taş aletleriyle biçimlendirilirdi. Tozlu, sert Ankara rüzgârı altında saatler süren bu emek, binanın bugün hâlâ ayakta duran zarif yüzeylerinde görünür. Taşın kaba hâliinden ince mimari unsura dönüşmesi, dönemin sabır isteyen zanaatkârlığının bir örneğiydi.

Müze, dikdörtgen bir plana sahiptir ve ortasında üzeri kubbeyle örtülü bir iç avlu (revaklı avlu) bulunur. İç avlu, mermer sütunlar ve kemerlerle çevrilidir. Bu yapı, geleneksel Türk kervansaray ve medrese mimarisinin modern bir yorumudur. Tavanlardaki ahşap oymalar, pencerelerdeki alçı vitraylar ve turkuaz renkli çini detaylar, yapının estetik değerini zirveye taşır.

İnşaat sahasında yalnız yabancı ustalar değil, çok sayıda Türk işçi de çalışıyordu. Böylece yapı alanı bir çeşit ortak atölyeye dönüştü. Macar ustaların ölçü alma, taş hizalama ve dayanıklı derz oluşturma teknikleri yerli işçilerle paylaşıldı, yerli ustalar da Ankara'nın iklimine, zemine ve malzemeye dair tecrübelerini aktardı. Bu karşılaşma, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki teknik bilgi alışverişinin küçük ama anlamlı bir örneğidir.

Müzenin önündeki geniş meydana yer alan bronz Atatürk heykeli, ünlü İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica tarafından 1927 yılında yapılmıştır. Bu heykel, Atatürk'ü askeri üniformasıyla at üzerinde Ankara Kalesi'ne bakarken betimler ve müzenin anıtsal etkisini tamamlayan sanatsal bir unsurdur.

1948'de Etnografya Müzesi Ankara'da bütün müzeli eserlerin korunduğu bir yerdi. Özellikle 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra toplanan birçok eşya müzeyi zenginleştirmiş ve Bektaşılık gibi bazı tarikatların birçok eşyası burada koruma altına alınmıştı. Müzede, o yıllarda Ankara'da başka müze olmadığından etnografik eserlerin yanında Anadolu'nun kazı alanlarından getirilmiş arkeolojik eserler de sergilenmiş, özellikle Alacahöyük, Alishar, Ahlatlıbel gibi kazılardan gelen eserler, geçici olarak korunmuş ve bu arkeolojik eserler, daha sonra açılan Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesine gönderilmiştir. 1950'lerde Ankara Etnografya Müzesindeki ufak tamir atölyesi, sadece bu bölgenin acele işlerine cevap vermiştir. Ancak bugün mevcut değildir.

1973 yılında, Türk tarihine, folkloruna ve sanatına ait yirmi bini aşkın eseriyle oldukça geniş bir koleksiyona sahip olan Etnografya Müzesi, artık Türkiye'nin en zengin ve en büyük etnografya müzelerindendi. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 7 Mart 1978 tarih ve 495 sayılı onayı ile Türk Ocağı Binasından Ankara Etnografya Müzesine nakledilen 1306 adet eserden oluşan ve "Türk Ocağı

Koleksiyonu” olarak anılan bir grup eser, müzeye zenginlik katmış ve bir kısmı sergiye çıkarılmıştır.

Ziyarete kapalı kaldığı 1999-2002 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmaları sonrasında müze yeni sergi düzeni ile 2003 yılında tekrar açılmıştır. 10 salonda yapılmış olan bu sergileme, bugün de devam etmektedir. Müzenin bodrum katında bir ihtisas kütüphanesi bulunmaktadır. Kubbeli giriş salonunda bilet satış gişesi ve ziyaretçilerin dinlenebileceği oturma grupları mevcuttur. Ankara Etnografya Müzesi, diğer müzelerimiz gibi, tarihî ve kültürel mirasımızla birlikte kimliğimizi korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak adına önemli bir görev yüklenmiştir.²

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından kısa bir süre önce, başkentin Ankara’ya taşınması gündeme geldi. Yeni kurulan ve biçimlenen kent, ulusal unsurlarla zenginleştirildi. Fiziksel çevresi ile toplumsal yapısı değişti. Yeni toplumsal ve kültürel değerler oluşturuldu. Bunlardan biri, devlet eliyle ve yer tespit edilerek kurulan Ankara Etnoğrafya Müzesi’dir. Anadolu Türk tarih ve kültürüne ait çeşitli örneklerinin sergilendiği bu müze, Cumhuriyet inkılaplarından Şapka Devrimi (1925) ile eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Müzenin ilk ziyaretçisinin Afgan Kralı Amanullah Han olması, Mustafa Kemal’in bu kuruma verdiği önemi gösterir. Vefatından sonra naaşının bir süre burada muhafaza edilmesi, bu mekâna ayrı bir anlam yükler.³

Ankara Etnoğrafya Müzesi, Arif Hikmet Koyunoğlu’nun milli dehası, Macar ustaların zanaat disiplini ve Cumhuriyet’in modernleşme tutkusunun bir sentezidir. 1930 yılında resmen halka açılan müze, bugün hala Anadolu’nun giyim kuşantından ahşap işçiliğine, el yazmalarından metal sanatına kadar devasa bir etnografik koleksiyona ev sahipliği

yapmaktadır.

Sonuçta ortaya çıkan bina, yalnızca bir müze değil, aynı zamanda Türk ve Avrupa zanaat geleneğinin kesiştiği bir eser oldu. Bugün Etnografya Müzesi’nin taş merdivenlerinden çıkan biri, aslında yalnız mimarlığı değil, o taşlara emek veren adsız Türk ve Macar işçilerin sessiz hikâyesini de hissederek.

² <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/575/Ankara-Etnografya-M%C3%BCzesi>, Er. Tar. 01.04.2026.

³ KILINÇ Arzu, “Ankara Etnoğrafya Müzesi’nin Ulus Kimliğinin İnşasındaki Yeri ve Müze Müdürü Dr. Hâmit Zübeyr (Koşay) (1897-1984)”, Journal Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed, ASR journal Year 2023, Vol:8, Issue:49.

GENÇLİĞİMİN ERZURUM OTELİ

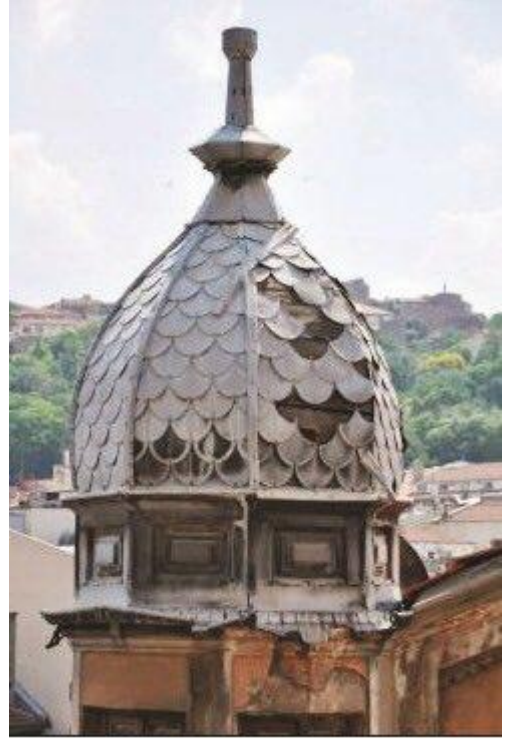

İlk gençlik yıllarımdan, öğrenciliğimden bu yana Ulus'ta dolaşmayı severim. Şimdilerde arabamı Rüzgarlı Sokağa park ediyorum. İlk Meclis, Heykelin Önü, Hacı Bayram, Anafartalar Çarşısı, Teğmen Kalmaz Sokak, Ulus Hali, Suluhan ve Konya Sokak. Hala ilk günkü heyecanla dolaşırım.

Ulus Hali'nde sakatat ve şekercilerin vitrini, balıkçıların ısıtlı tezgahları, kelle-paça satılan dükkanlar ve hala poşet yerine kesekağıdı kullanan manavlar. Ulus Hali'nin tam karşısında akvaryumcular, muhabbet kuşları, renk renk papağanlar, binbir çeşitleri ile rengarenk baharatçılar. Bu pasajdan dışarı çıktığında gri, dökülen, paslı ve eski bir Ulus manzarasının arasında, tek renkli yapı; kanarya sarısı rengi ile tarihi Erzurum Otelini.

Türkiye'de, özellikle Cumhuriyet'in ilk on yılında, Alman, Sovyet, Fransız, İtalyan, İngiliz ve Hollandalı uzmanların dışında çok sayıda Macar uzmanının da istihdama sağlanmış. I. Dünya

Savaşı'ndan sonra ülkenin teknoloji ve bilim alanlarındaki eksikliklerinin kapatılması, Avrupa ülkelerinin çağdaş seviyesine erişilebilmesi için yurt dışından çeşitli uzmanlar getirilmiştir. Bu dönemde özellikle kayıt altına alınmayan Macar usta ve işçilerin Türkiye'deki istihdamının oldukça fazla olduğu tahmin ediliyor.

Ankara'da inşaa edilen ilk batı tarzı modern otel Ulus'tadır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 1916-1917 yılları arasında Macar mimar ve inşaat mühendisleri tarafından inşaa edilmiştir.

Neoklasik tarzda inşaa edilen bu otelin Ankara'da ilk olarak (o yıllarda inşasına henüz başlanan Avrupa Oteli ile birlikte) batı tarzı otellerin işlevlerini tanıtan mükemmel bir örnektir. Ankara 1923'de başkent olduktan sonra Erzurum Otel de mimari olarak örnek bir bina statüsü kazanmış. Erzurum Otel, Macar inşaat sektörünün parlak bir örneği olarak Türkiye'de ün kazanmış ve 1920'li 1930'lu yıllarda başka Macar uzmanlara da çalışma imkanı sağlamıştır.

Erzurum Oteli, Ulus semtinde, kent hal binasının hemen yanındaki Avrupa Oteli ile bitişik nizamda inşa edilmiştir. Otelin inşa tarihine ilişkin günümüze ulaşmış herhangi bir belge olmamakla birlikte, 1916-1917 yıllarında Avrupa Oteli'yle aynı dönemde Macar mimarlar tarafından yapılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Otelin ilk kurulduğu yıllarda hangi işlevle kullanıldığı tam olarak bilinmese de, o yıllar göz önüne alındığında, otelin konut olarak kullanıldığı düşünülmekte. Yapı, 1923 yılında Ankara'nın başkent olması ile birlikte buraya gelenlerin konaklama sorununu çözmek amacıyla 1930'lu yıllarda otele dönüştürülmüş ve bu şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Belediye belgeli birinci sınıf bir otel olarak kullanılan yapının eski adı Abdullah Oteli'dir. 1963 yılında işletmenin, Yenişehir Palas'ın da sahibi olan Kavaz Aydın'a geçmesi ile binanın adı Erzurum Oteli olarak değiştirilmiştir. 1980 yılında eski eser olarak tescil edilmiş ve restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. Belediye tarafından hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri Kültür Bakanlığı'nca onaylanmıştır.

Ben delikanlıyken, kent merkezi Ulus'du. İlerleyen yaşlarımda merkez Kızılay'a kaydı. Şimdilerde 5,5 milyon nüfusu ile Ankara metropolleşti ve Keçiören, Çayyolu ve Yıldız gibi birden çok kent merkezi bulunmakta.

Ankara benim için hala güzel, hala önemli ve hala dolaşılıp, seyredilesi bir kent. Bu kentte Ulus ve civarı ve buralardaki tarihi binalar hala kıymetli.

Erzurum Oteli, Ankara'nın en güzel binalarından biridir. Ulus, Anafartalar Caddesi, Sobaçılar Sokağı, Hamamönü, Kale ve Çıkırkçılar Yokuşu bölgesindeki tüm binaların mücevher gibi korunması gerekir.

Belediyeler mi yapar, Kültür Bakanlığı mı yapar, ben onu bilmem. Ama bu bölgenin

birinci derece Sit alanı ilan edilerek binaların orijinal haline sadık kalınarak restore edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Elimde bir yetki olsa, eskidiği için yıkılan binaların sadece birebir aynısının yapılmasına izin verir, tarihi eski dükkanları olduğu gibi korurdum.

Ali Uzun Şekercisi, Eyüp Sabri Tuncer gibi Ankara'nın kent kültürünün sembolleri olmuş, 50-100 yıllık dükkanlar korunmalı kapanmasına izin vermezdim.

Bana soracak olursanız, Akman Pasthanesi'nin kapatılması büyük bir hataydı. Yurt dışında 200 yıllık pastaneler, cafeler korunuyor, kapısında turistler girmek için kuyrukta sıra bekliyorlar.

Bu kentin tarihi yaklaşık 100 yıllık. Hala bu tarihe ait eserler, binalar ve dükkanlar ayakta. Ulus ve civarı korunmalı, Erzurum Oteli gibi binalar orijinal şekli ile muhafaza edilmeli, benim çocukluğumun ve gençliğimin manzaraları yaşatılmalıdır.

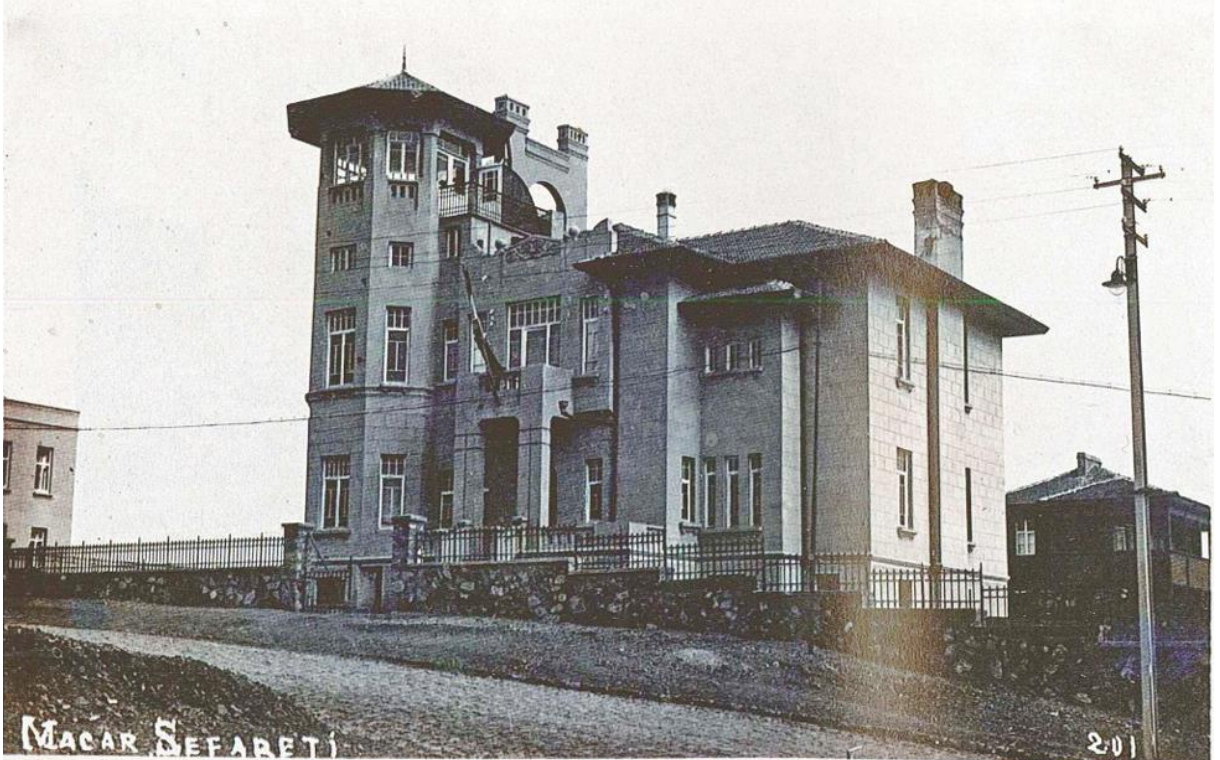
ESKİ MACARİSTAN BÜYÜKELÇİLİĞİ

Ankara'nın merkezinde, Kızılay çevresi erken Cumhuriyet döneminde yabancı temsilciliklerin yoğunlaştığı bir bölgeydi. Bu bağlamda eski Macaristan Büyükelçiliği binası, yalnızca diplomatik bir yapı değil, aynı zamanda genç Cumhuriyet'in başkent kimliğinin oluşumuna tanıklık eden önemli mimari örneklerden biridir.

Söz konusu yapı, Kızılay'a oldukça yakın, o dönemde "yeni şehir" olarak planlanan bölgede yer alıyordu. 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında Ankara'da büyükelçilikler henüz bugünkü Çankaya-Oran hattına taşınmamıştı, bu yüzden diplomatik misyonlar şehir merkezine yakın konumlanıyordu. Macaristan ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Osmanlı sonrası dönemde hızla gelişmiş ve Macaristan, Ankara'da temsilcilik açan erken ülkelerden biri olmuştur. Bu bina da bu ilişkilerin somut bir simgesi olarak inşa edilmiştir.

Ankara'da "eski Macaristan Büyükelçiliği binası" olarak bilinen yapı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başkent diplomatik kimliğinin oluştuğu dönemin önemli mimari örneklerinden biridir. Özellikle Kızılay çevresinde konumlanan bu yapı, erken Cumhuriyet Ankara'sının planlı gelişimi içinde, yabancı misyonların kendilerine özgü mimari kimliklerini yansıttıkları yapılardan biri olarak dikkat çeker.

27 Mayıs 1924 tarihinde Macaristan'ın Türkiye'deki ilk büyükelçisi László Tahy, görev mektubunu cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e takdim ederek göreve başladı. Macaristan, Türkiye Cumhuriyeti'ni erken tanıyan ülkelerden biri olduğu için Ankara'da temsilcilik açan ilk devletler arasındadır. Bu doğrultuda 1920'lerin sonu ile 1930'ların başında büyükelçilik binasının inşasına başlanmıştır. Yapı, dönemin Ankara'sında yaygın olan I. Ulusal Mimarlık Akımı ile Orta Avrupa mimari anlayışının bir sentezini taşır.

Taş işçiliği ve cephe düzeni oldukça özenlidir. Simetrik plan anlayışı hâkim olan binada, yerel Ankara taşı ile Orta Avrupa'dan getirilen bazı malzemelerin birlikte kullanıldığı bilinmektedir. Bu yapı, sadece diplomatik bir temsilcilik değil, aynı zamanda Macaristan'ın kültürel kimliğini Ankara'ya taşıyan bir "mimari temsil" olarak düşünülmüştür.

Kaynaklarda bu binanın mimarı konusunda net ve tekil bir isim üzerinde tam uzlaşma yoktur. Ancak bazı güçlü ihtimaller ve bağlamlar vardır. Dönemde Ankara'da çalışan yabancı mimarlar arasında Clemens Holzmeister ve Ernst Egli gibi isimler öne çıkar, fakat bu yapının doğrudan onların eseri olduğuna dair kesin belge yoktur. Macaristan'ın kendi mimarlarını projeye dahil ettiği ve tasarımın Budapeşte'de hazırlanıp Ankara'da uygulandığı yönünde akademik görüşler vardır.

Bazı Macar arşivlerinde, projenin bir Macar mimar tarafından çizildiği ancak uygulama sürecinde Türk mühendis ve ustalarla birlikte çalışıldığı ifade edilir. Ancak bu mimarın adı çoğu zaman açıkça belirtilmez veya kayıtlar eksiktir.

Macaristan Büyükelçiliği yapımında Macar taş ustaları ve işçilerinden görev yaptıkları bilinmektedir. Macaristan, özellikle taş işçiliği ve süsleme konusunda ustalık geleneğine sahipti. Büyükelçilik binasının cephe taş işçiliğinde ve bazı dekoratif unsurlarında Macar taş ustalarının Ankara'ya getirildiği yönünde güçlü bulgular vardır. Bu ustalar genellikle kısa süreli sözleşmelerle çalışmış ve iş tamamlandıktan sonra ülkelerine dönmüştür.

Eski Macaristan Büyükelçiliği binasının yapım süreci, yalnızca bir bina inşası değil; erken Cumhuriyet Ankara'sının uluslararası teknik işbirliğiyle kurulduğu bir dönemin somut örneklerinden biridir. Bu noktada özellikle Macar taş ustalarının rolü dikkat çekicidir.

Kızılay'daki bu bina aslında I. Dünya Savaşı öncesinde inşa edilmiş bir yapıdır ve Cumhuriyet'in ilanından sonra Macaristan tarafından satın alınarak elçilik olarak

kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu, yapının Cumhuriyet dönemindeki önemini azaltmaz. Çünkü Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle birlikte bu tür yapılar yeniden düzenlenmiş, güçlendirilmiş ve temsil niteliği kazandırılmıştır.

Bu bina, sadece bir diplomatik yapı değil, aynı zamanda Türkiye ile Macaristan arasındaki tarihsel yakınlığın bir sembolüdür. Osmanlı sonrası dönemde iki ülke arasında

kültürel ve akademik ilişkiler oldukça yoğundu. Bu bağlamda, mimari, diplomatik ilişkilerin bir uzantısı olarak kullanılmıştır. Yapı, Ankara'nın "uluslararası başkent" kimliğinin erken örneklerinden biridir. Bina ile bütünleşik kulesi bulunan ve "Ankara'nın Kuleli Yapıları" olarak adlandırılan bu tür yapılardan ancak 14 tanesinin ayakta kaldığı tahmin ediliyor.

Bina erken Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş önemli bir diplomatik yapıdır. Mimarı büyük ihtimalle Macar kökenli bir tasarımcıdır, ancak kesin isim net değildir. Macar taş ustalarının projede yer aldığına dair güçlü kanıtlar vardır. İnşaata büyük kısmı Türk işçiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ustaların ve işçilerin bireysel kimlikleri büyük ölçüde arşiv eksikliği nedeniyle bilinmemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara olarak ilan edilmesinin hemen ardından 1924 yılında diplomatik faaliyetlerine başlayan Macaristan, ilk büyükelçiliğini Kızılay'da Gazi Mustafa Kemal Bulvarındaki numara 10 adresindeki tarihi binada kurdu. Bu bina, I. Dünya Savaşı öncesinde inşa edilmiş ve dönemin Ankara'sının en önemli yapılarından biri olarak kabul ediliyordu.

Macar Krallığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından bağımsız bir diplomatik misyon olarak Ankara'da faaliyet göstermeye başladı. Ancak, bu tarihi bina 1997 yılında Macar Dışişleri Bakanlığı tarafından satın alındı ve bugün özel bir markaya ait olarak hizmetlerini sürdürüyor. Ankara'nın yaşlı sakinleri arasında hâlâ Macar büyükelçiliği olarak hatırlanan bu bina, günümüzde gençlerin ders çalıştığı, tarih kokan bir mekan olarak dikkat çekiyor.

Ankara'nın Kızılay semtinde bulunan ve 1924 yılında Macaristan'ın diplomatik faaliyetlerine ev sahipliği yapan tarihi bina, bugün gençlerin ders çalıştığı huzurlu bir mekan olarak hizmet veriyor.

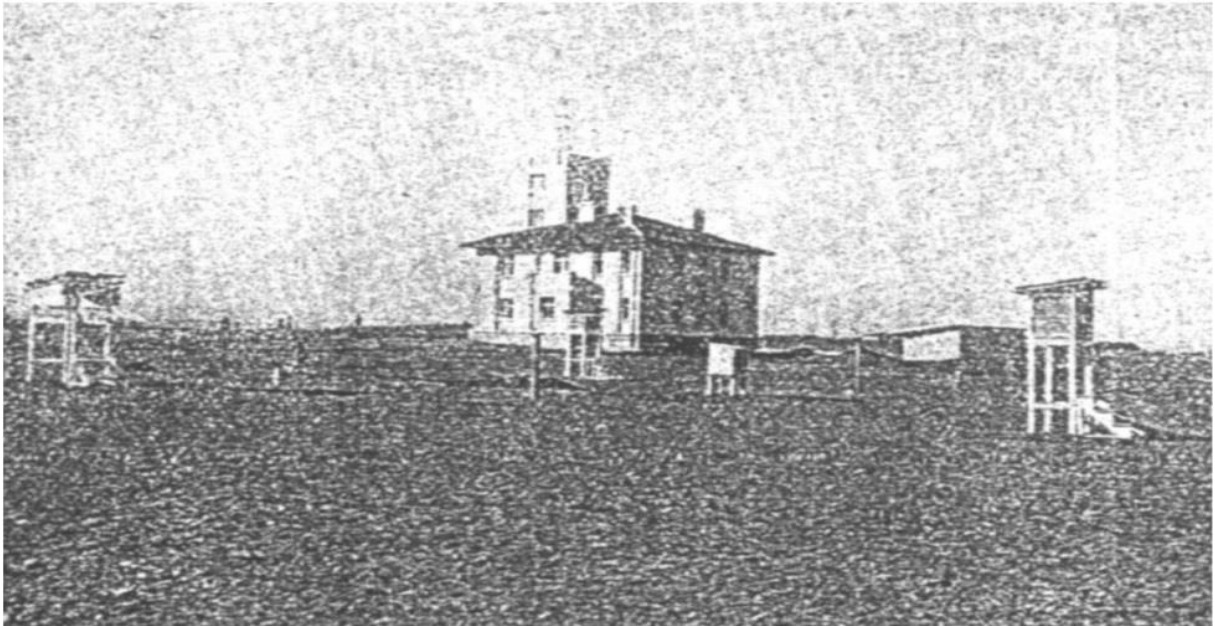
MACAR MİMARLIĞI'NIN ZİRVESİ, METEOROLOJİ ENSTİTÜSÜ

Cumhuriyet'in ilk yılları, yalnızca siyasal ve toplumsal bir dönüşümün değil, aynı zamanda bilimsel ve kurumsal bir yeniden doğuşun da sahnesidir. Bu dönemde genç Türkiye Cumhuriyeti, çağdaş bilim dallarını ülkeye kazandırmak amacıyla Avrupa ile yoğun bir bilgi alışverişine yönelmiş, özellikle Orta Avrupa ülkeleriyle kurulan ilişkiler dikkat çekici sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda, 1925 yılında Ankara'nın Etlik semtinde kurulan Rasadat-ı Cevviye (Meteoroloji Enstitüsü), hem bilim tarihi hem de mimarlık tarihi açısından özgün bir örnek olarak karşımıza çıkar.

Osmanlı Devleti'nde meteorolojik gözlemler sınırlı ve düzensizdi. Oysa yeni kurulan Cumhuriyet için meteoroloji, tarım politikalarının planlanması, ulaşım ve haberleşme sistemlerinin güvenliği, askeri strateji ve havacılık faaliyetleri açısından vazgeçilmez bir bilim dalıydı. Bu nedenle hükümet, modern meteoroloji teşkilatını kurmak üzere Avrupa'dan uzman davet etme yoluna gitmiştir. Bu tercih, yalnızca teknik bilgi edinme değil, aynı zamanda kurumsal bir model transferi anlamına geliyordu.

Cumhuriyet kurulduğunda meteoroloji alanında sadece Kandilli Rasathanesi miras olarak kalmıştır. Maarif Vekaleti Müdürler Encümeni 19 Ağustos 1924 tarihinde aldığı bir kararla Kandilli Rasathanesi'nin bir genel müdürlüğe dönüştürülerek İstanbul Darü'l Fünunu'na bağlanmasını kararlaştırmıştır. Ancak Fatin Hoca, bir rasat merkezi konumunda olan Kandilli Rasathanesi'nin Darü'l Fünun'a bağlanmasına karşı çıkacak ayrı bir rasathane müdürlüğü kurulmasını önermiştir. Bundan sonra Milli Savunma, Tarım ve Bayındırlık Bakanlıkları ayrı ayrı meteorolojik teşkilatları oluşturma yoluna gitmişlerdir.

Meteorolojik bilgilere duyulan ihtiyaç, kısa sürede ülkenin her tarafında birbirinden bağımsız meteoroloji üniteleri doğurmuştur. İsmet Paşa'nın Başbakanlık yaptığı Cumhuriyet Hükümeti, Türkiye'de meteorolojik çalışmaları yürütmek için Budapeşte

Ankara'da Meteoroloji Enstitüsü Binası

Şube Müdürü Prof. Antal Rethly'i görevlendirmiştir. Réthly'nin Türkiye'deki faaliyetleri birkaç başlıkta özetlenebilir: Ankara'da merkezi bir meteoroloji istasyonunun kurulması, ülke genelinde gözlem ağı oluşturulması, meteorolojik ölçüm ve kayıt sistemlerinin standardize edilmesi ve ilk bilimsel meteoroloji raporlarının hazırlanması şeklindedir. Rethly'nin çalışmaları sayesinde meteoroloji, Türkiye'de ilk kez sistemli ve bilimsel bir disiplin olarak kurumsallaşmıştır.

Antal Réthly, Ankara'da görev yaptığı 1925-1927 yılları arasında beyaz sakalı, sempatik tavırları ve sürekli gökyüzünü, bulutları inceleyen halleriyle Ankara halkının büyük sevgisini kazanmıştı. Halk ona resmi unvanı olmamasına rağmen yakından bir sevgi nişanesi olarak "Aksakallı Havabakan" lakabını takmıştı.

Cumhuriyet döneminde meteoroloji, Ziraat Bakanlığı (Vekâleti) Meteoroloji Enstitüsünün aslını oluşturan, "Rasadat-ı Cevviye Müessesesi" adıyla 1925 yılında kurulmuştur. İlk çalışma, Kurtuluş Savaşında Genel Kurmay Karargâhı olarak Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün de kullandığı ve bugün hala Gazi'nin hatırasına Atatürk Odasını barındıran, Etlik'te bakanlığa ait bir binada başlamıştır. Kurumun ilk ve kurucu müdürü olarak Budapeşte Rasathanesi şube müdürlerinden Prof. Dr. Antal Rethly olmuştur.

1925 yılı Kasım ayı itibariyle işe başlamış olan kurumun 1928 yılı sonuna kadar çalışmaları, hemen hemen Ankara Merkez Rasathanesi ile sınırlı kalmış ve istasyonların kadrosu da olmadığından Türkiye çapında rasatlar elde edilememiştir. 1925 yılında, Ankara'da Etlik'te Türk Meteoroloji Teşkilâtının nüvesi olan ve Tarım Bakanlığına bağlı olarak kurulan "Rasadat-ı Cevviye Müessesesi" Türk Meteoroloji Teşkilâtının ilk temelidir. 12 Kasım 1925 tarihinde Etlik'te bağlar arasındaki veterinerlere ait iki katlı bir bağ evinin iki odasında çalışmaya başlayan bu müessesenin başına Budapeşte Observatoryumu Direktörlerinden Prof. Rethly getirildi ve müesseseyi 1927 yılının sonuna kadar yönetti.

Rethly, Ankara'da yapılan bu gözlemler aracılığıyla tüm yurda yayılacak olan meteoroloji istasyonlarında elde edilen gözlem sonuçlarını düzenli olarak yayınlamış, görevi devralmasının hemen akabinde Rasadât-ı Cevviye Risalesi adıyla bir bülten çıkarmaya başlamıştır. Rethly'nin hazırlamış olduğu bu bülten, tercümanlığını ve yardımcılığını yapan Süreyya Sadık Bey tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bülten 1925 Aralık ayından 1926 Aralık ayına kadar düzenli olarak yayınlanmıştır.

1925 yılında Ankara'nın şehir merkezinden nispeten uzak, açık ve gözleme uygun bir alan olan Etlik'te kurulan Rasadat-ı Cevviye, Türkiye'nin ilk modern

meteoroloji merkezi olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak 12 Kasım 1925'te ilk gözlemler başlatılmıştır. Başlangıçta mütevazı bir istasyon olarak kurulan enstitü 1927 yılında daha gelişmiş bina ve gözlem kulesi eklenmiştir. Bu merkez, kısa sürede Türkiye genelinde kurulacak meteoroloji istasyonlarının idari ve teknik merkezi haline gelmiştir.

Rasadat-ı Cevviye binası, erken Cumhuriyet döneminin işlev odaklı mimarisini yansıtır. Sade ve süslemeden uzak bir tasarım ve geniş açık alan içinde konumlandırma, ölçüm cihazlarına uygun yönlendirilmiş planlama, gözlem kulesi ile desteklenmiş teknik yapı binanın önemli mimari özellikleridir. Binanın tasarımı, Macar mimar György Tittes tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tasarımda estetikten ziyade bilimsel işlev ön planda tutulmuş, yapı, adeta bir "ölçüm makinesi" gibi düşünülmüştür.

Réthly'nin kapsamlı bir rasathane ve enstitü binası kurulması yönündeki raporları neticesinde inşa edilmeye başlanılan bina, bugün Dışkapı yerleşkesi olarak bilinen (o dönem yine geniş anlamda Etlik/Ziraat bölgesiyle ilişkilendirilen) arazide, 3 Mayıs 1927 tarihinde yeni rasathane binasının inşaatına başlandı. Yaklaşık beş ay gibi o dönem için çok kısa sayılabilen bir sürede tamamlanan bina, 15 Ekim 1927'de yeni "Rasadât-ı Cevviyye Müessesesi" adıyla resmen hizmete açıldı ve Etlik'teki geçici laboratuvardaki tüm araç-gereçler buraya taşındı.

Rasadat-ı Cevviye'nin ortaya çıkışı, çok uluslu bir teknik işbirliğinin ürünüdür. Bilimsel kadroda yer alan Antal Réthly ve József Szemián hem teorik hem de uygulamalı meteoroloji çalışmalarını yürütmüşlerdir. Mimari ve teknik tasarım açısından da György Tittes Tittes, özellikle meteoroloji kulesi ve ölçüm alanlarının planlanmasında belirleyici olmuştur.

Yapım, Macar, Türk ve Bulgar ustalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kullanılan bazı teknik ekipmanlar Macaristan'dan getirilmiştir. Bu durum, erken Cumhuriyet'in yalnızca fikir değil, teknoloji transferine de açık olduğunu göstermektedir.

Bu tarihi yapının hem bilimsel bir merkez haline gelmesinde hem de mimari olarak yükselmesinde iki önemli Macar ismin doğrudan imzası vardır. Binanın fiziksel olarak

var olmasını sağlayan en önemli isimlerden biri Macar mühendis György Tittes'tir. Dönemin Bayındırlık Bakanlığı (Nafia Vekaleti) bünyesinde *Higrografi Bölümü Başmühendisi* olarak görev yapan Tittes, aynı zamanda Prof. Dr. Antal Réthly'nin damadıydı.

Binanın mimari ve mühendislik planları

tamamen György Tittes tarafından hazırlanmıştır. Yapının meteorolojik gözlemlere uygun, tepesinde rasat kulesi barındıran neoklasik ve işlevsel tasarımı onun mühendislik dehasının bir ürünüdür. Ayrıca o yıllarda Ankara’da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü ve örnek çiftliklerin altyapısında, laboratuvar kurulumlarında Réthly ve Tittes ile birlikte çalışan János György gibi diğer Macar teknisyen ve uzmanlar da dolaylı olarak bu ekosistemin inşasına kalifiye işçilik ve teknik bilgi desteği vermişlerdir.

Rasadat-ı Cevviye binası, zaman içinde farklı kurumlara ev sahipliği yapmıştır. Yüksek Ziraat Enstitüsü’ne devredilmiş, daha sonra Ankara Üniversitesi bünyesinde kullanılmıştır. Günümüzde müze ve akademik amaçlı bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu dönüşüm, yapının yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda kültürel bir miras olarak da önemini koruduğunu göstermektedir.

Etlik’te kurulan Rasadat-ı Cevviye, Cumhuriyet’in bilimsel modernleşme hamlesinin somut bir simgesidir. Bu yapı, Türkiye’de meteorolojinin kurumsallaşmasını başlatmış, Türk-Macar bilimsel işbirliğinin başarılı bir örneğini oluşturmuş ve erken Cumhuriyet mimarisinin işlevsel karakterini yansıtmıştır.

Özellikle Macar usta, mimar ve bilim insanlarının katkısı, yalnızca teknik bir destek değil, aynı zamanda bir bilim kültürü transferi olarak değerlendirilmelidir. Bugün bu yapı, geçmişin bilimsel ideallerini ve uluslararası işbirliğinin gücünü hatırlatan sessiz ama güçlü bir tanık olarak varlığını sürdürmektedir.

Rasadat-ı Cevviye, kısa sürede büyüyerek Türkiye’nin meteoroloji altyapısının temelini oluşturmuştur. 1926’dan itibaren Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde ölçüm istasyonları kurulmuştur. Meteorolojik veriler düzenli olarak toplanmaya başlanmıştır. 1930’lu yıllarda kurum daha geniş bir teşkilata dönüşmüştür. Bu gelişmeler, ilerleyen yıllarda Meteoroloji Genel Müdürlüğü adıyla kurumsallaşacak yapının temelini oluşturmuştur.

Cumhuriyet’in gökyüzünü izleyen bu ilk kuleli binası, zaman içinde geçirilen kurumsal kurumsal dönüşümlerin ardından bugün Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dışkapı Yerleşkesi içerisinde yer almaktadır. Bina, günümüzde Prof. Dr. Ferruh Dinçer Veteriner Hekimliği Tarihi Müzesi olarak hizmet vermektedir. 2021 yılında, Macaristan Büyükelçiliği’nin de katkılarıyla binanın ikonik kule kısmında Antal Réthly’nin anısını ve o dönemin meteorolojik cihazlarını yaşatan özel bir Antal Réthly Köşesi açılmıştır.

MACAR LOKANTASI

Ankara'nın bozkır tozuna karışan Macar Gulaş'ının kokusu, aslında Cumhuriyet modernleşmesinin en lezzetli ve en az anlatılan sayfalarından biridir. 1920'li yıllarda Ulus Meydanı'nda, kerpiç evlerin ve at arabalarının arasında yükselen Macar Lokantası, sadece bir yemek yeme yeri değil; yeni kurulan devletin "Batılılaşma" ve "sosyal dönüşüm" idealinin ilk sahnesiydi. İşte Ankara'nın sosyal hafızasında derin izler bırakan o efsanevi mekanın hikâyesi.

Macar Lokantası, Ankara'nın o dönemki en lüks ve görkemli yapısı olan Taşhan'ın (Taşhan Palas) içinde yer alıyordu. Birçok kuşağın aklındaki Ulus Sümerbank Binası, günümüzde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi binasının olduğu yerde bulunan Taşhan, Ankara'nın ilk modern oteli ve sosyal merkeziydi. Lokanta, bu binanın alt katında, yüksek tavanlı ve geniş pencereci bir alanda hizmet veriyordu.

Ankara Garı'nın hizmete girmesiyle bir değişim yaşıyor. Kısmi olarak içkili mekanlar milli mücadele yıllarında başlıyor. Şarabın yanı sıra rakı hayatımıza giriyor. Ulus semti lokantaların ve meyhanelerin merkezi durumunda. İki hat üzerinde hizmet veriyorlar. Çoğunlukla Çankırı Caddesi üzerinde bulunanların müşterileri genelde şarapçı, Posta Caddesi üzerinde sıralananlar ise, Rakı severlere hizmet ediyor.⁴

Asıl adı (resmi adı) "Yeşil Fıçı" olan bu lokantanın sahibi Mesut Tarık. Sahibi bir Macar hanımla evli olduğundan 'Macar Mesut' adıyla anılıyor. Lokanta da Yeşil Fıçı yerine, 'Macar'ın Yeri' olarak biliniyor. Mesut'un bir ayağı aksadığından kimi müşteriler 'Topal Mesut'un yeri de diyorlar. Oysa adı Mesut Tarık...

Muhterem misafirler
Avrupa ve Amerika'da eşine az
rastlanan lokantamıza şeref veriniz
Alaturka, Alafranga Nefis Yemekler, Soğuk İçki ve Mezeler
sizleri memnua edecektir.
ZİYAFETLER KABUL OLUNUR
Yeşil Fıçı Lokantası
Çankırı Caddesi No. 51 - Tel: 11128 (408)

Mutfaktan Mesut Tarık'ın eşi Macar Hanım sorumlu. Yemekleri o yapıyor. Ankara'da en iyi Macar gulaşın burada yenildiği biliniyor. Biftek, bonfile, pırzola Pehlivan Namık'ın kasap dükkânından geliyor. Pehlivan, Macar Mesut'un kardeşi. Yeşil Fıçı her daim kalabalık. Lokantanın uzunca tezgâhının ardında Mesut oturuyor. Müşteri kısmında da 'tek tekçiler' sıralanıyor.

⁴ ESEN Selim, Gerçekedebiyat.com.

Yazarlar, şairler hep aynı masalarında oturuyorlar. Ahmet Muhip Dıranas, hikâyeci Şahap Sıtkı İlter burayı mesken tutanlardan... Dıranas, Çocuk Esirgeme Kurumu'ndaki işinden çıkıp rakı kadehinin eşliğinde radyoevindeki canlı yayında yapacağı haftalık konuşmasının metnini burada hazırlıyor, okuyacağı şiirleri burada seçiyor. Mesut'un yeri, Cahit Sıtkı Tarancı'nın da akşam durakları arasında. Yeşil Fıçı'da mutluluğu arıyor...

1946'da Ankara'da Ziraat Bankası'nın bir şubesine memur olarak atanan nazik, çekingen, ürkek Ziya Osman Saba yakın arkadaşı Cahit Sıtkı'nın ölümünün ardından kaleme aldığı yazılardan birinde, duygu dolu sözcüklerle Yeşil Fıçı'daki birlikteliklerinden söz eder, "tatlı, tatlı demlenirdi..." der.

Mehmet Kemal, Cahit Külebi , Nahit Berker , Fahir Aksoy'un da mekanın müdavimleri arasında olduğu biliniyor.

Ve...

1937 yılı... Aralık ayının 8. günü... Saat 21... Orhan Veli her zamanki alışkanlığıyla güneş batmadan masasına kuruluyor. Kalem kâğıt elinde. Şu satırlar dökülür:

"Kış kıyamet
Macar Lokantası'nda yazıyorum
İlk mektubumu, Oktay'cığım
Bu gece sana bütün sarhoşların
Selamı var."

Fransa'daki Oktay Rifat'a gönderiyor!⁵

Turan Tanyer bir yazısında, Ahmet Muhip Dıranas'ın radyoda şiir saati yapmadan

⁵ ESEN Selim, Gercekedebiyat.com.

önce mutlaka burada demlendiğini, sonra da gidip şiirini okuduğunu belirtiyor. Cahit Sitki Tarancı, Mehmet Kemal, Cahit Külebi, Şinasi Nahit Berker, Fahir Aksoy, Ziya Osman Saba'nın da mekânın müdavimleri arasında olduğu biliniyor.

Ankara halkı için o yıllarda "lokanta" demek, genellikle esnaf aşevleri demektir. Macar Lokantası bu algıyı kökten değiştirdi. Masalardaki kolalı beyaz örtüler, pırl pırl gümüş takımlar ve fraklı garsonlar, Ankara bürokrasisi için adeta bir "modern yaşam dersi" niteliğindedir. Yemeklerin sırasıyla gelmesi, içki servisi ve Avrupa tarzı sunum, yeni başkentten seçkinlerini burada buluşturuyordu.

Mesut, bir defasında "Bira vurguncusu" olarak adlandırılıp gazetelere düştü. Girmedığımız, izleyicisi olduğumuz o ikinci büyük savaş günleri gelip geçerken bir gün, "Kırk sekizer kuruşa satması lâzım gelen yedi şişe birayı elli beşer kuruşa sattığı cihetle, Çankırı caddesinde Yeşil Fıçı lokantası sahibi Mes'ut Tarık, Belediye Encümenince yirmi beş lira para cezasıyla tecziye edilmiştir." haberi okunacaktır.⁶

Mustafa Kemal Atatürk, modern bir başkentten sosyal hayatının nasıl olması gerektiğini bizzat göstermek için Macar Lokantası'nı sık sık ziyaret ederdi. Atatürk, yabancı diplomatları ve devlet adamlarını burada ağırlar, Türkiye'nin çağdaş yüzünü bu "Avrupalı" atmosferde sergilerdi. Macar şeflerin hazırladığı Gulaş (Gulyás), şnitzel ve meşhur Macar tatlıları, Ankara'nın kurak mutfak kültürüne taze bir soluk getirmişti. Hatta rivayet edilir ki; Ankara'nın o meşhur soğuşunda içilen sıcak bir Macar çorbası, dönemin diplomatik krizlerini bile yumuşatacak bir güce sahipti.

Peki, neden Fransız veya İtalyan değil de Macar lokantası? Bunun cevabı, o dönemdeki Türk-Macar dostluğunda gizlidir. Birinci Dünya Savaşı sonrası her iki ülke de kendini yeniden inşa ediyordu. Türkiye, kalifiye personel ihtiyacını (mühendisinden aşçısına kadar) "kardeş millet" olarak gördüğü Macarlar'dan karşılıyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra birçok yetenekli Macar şef ve işletmeci, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sunduğu güvenli limana sığınmıştı. Macar Lokantası, daha sonra Ankara efsanesine dönüşecek olan Baba Karpiç (Georges Karpovitch) için de yolu açmıştır. Karpiç, Ankara'ya ilk geldiğinde bu Macar disiplini ve kurulan bu sosyal altyapıdan ilham almış, daha sonra kendi efsanevi restoranını bu temel üzerine inşa etmiştir.

Macar Lokantası, Ankara'nın sadece midesini değil, vizyonunu da doyurdu. Orada yemek yiyen bir memur veya bir milletvekili, sadece karnını doyurmuyor; aynı zamanda dünyanın geri kalanıyla nasıl iletişim kuracağını, nasıl giyineceğini ve nasıl sosyalleşeceğini öğreniyordu. Bugün Ulus Meydanı'nda o binadan eser kalmasa da, Ankara'nın modern restoran kültürünün köklerinde, o mutfaktan yükselen baharatlı Macar yemeği kokuları hala gizlidir.

⁶ "Haftanın Hikayesi, Yeşil Fıçı Lokantası", Kebikeç dergisi, Sayı 42.

MACAR İŞÇİLER ve KAVAKLIDERE ŞARAPLARI MACAR TAŞ USTASI BALAJ

Ankara'nın başkent olmasından sonra artan bina inşaatı için Macaristan başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinden çok sayıda usta gelmişti. Bu ustaların şarap tüketimi Cenap And'ın dikkatini çekecekti ve Cenap And, bu tüketimi karşılamak için Kavaklıdere şarap fabrikasını kuracaktı.

Ankara'da ilk şarap üretimi de bu ustalar sayesinde başladı. Ankara'nın imarında çalışan İtalyan ve Macar ustalar, ayrı kaldıkları şarap hasretini gidermek için Ziraat Bankasının kasa dairesinde ilk şarap üretimine başlamışlar.

1929'da Kavaklıdere şarap imalathanesi adıyla kurulur. Kuruluş hikâyesi çok ilginçtir. Kemal Bağlum'un "*Beşbin Yılda Nereden Nereye Ankara*" adlı kitabında Tunalı Hilmi Bey'in oğlu, 1925 Ankara doğumlu Uğurlu Tunalı⁷ anlatır:

"Yabancı işçilerin (1920'lerin başında Ankara imar faaliyetlerinde çalışan) bir sorunu vardı. O da ülkelerinde alıştıkları şarap hasreti idi. Genellikle Macar ve İtalyan ustalar tarafından yapılan görkemli binalar Alman Holzmann firmasında inşa ediliyordu. Bu firmanın sorumlusu da Herr Zaggerber idi. Zaggerber, Macar ve İtalyan ustalarının her üç ayda bir ülkelerine tatile gitmelerinin nedenini araştırdı.

Ustaların memleketlerini özlemekten ziyade şarap alışkanlıklarını gidermek için seyahat ettiklerini öğrenince, çareyi İstanbul'dan vagonla şarap getirmede buldu. Ancak bu da somut bir sonuç vermedi. Çünkü vagonlarda fiçilerle taşınan şaraplar yolda kazaya uğruyor (müslüman işçiler deliyor) ve şarap Ankara'ya ulaşamıyordu.

⁷ Uğur Gürses'in kendi web sitesinde Kavaklıdere şaraplarının tarihçesini anlattığı 02.01.2021 tarihindeki "Bir Ankara Bağları Hikayesi" adlı yazısında, Uğurlu Tunalı, Tunalı Hilmi'nin oğlu İnsan Tunalı'nın, şirketin devamını sağlamak üzere evlat edindiği yazılmaktadır.

(...) Zaggerber'in aklına kendisinin şarap üretmesi fikri gelmiş. Macar ustalar arasında şarap yapmasını bilen kişinin bulunup bulunmadığını araştırırken Balaj Usta'yı bulmuş. Kalıpcı olan bu usta, şaraptan anlamadığını, ancak çok iyi şarap fıçısı ustası olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Zaggerber, Balaj ustayı üç aylığına Almanya'ya göndererek şarap yapma işini öğrenmesini sağlamış. İlk iş, Ziraat Bankası'nın kasa dairesini oluşturan bölümlerde şarap üretimine geçilmiş. Böylece Zaggerber, Macar ve İtalyan ustaların tatil için ülkelerine gitmelerini önlediği gibi para kazanmaya da başlamış. Zaggerber bu işi iki yıl sürdürmüş. Ziraat Bankası yükselmeye ve kasa dairesinin de şekil almaya başlaması üzerine, bugün Ayrancı'da Amerikan Büyükelçisinin konutu olarak kayıtlı bulunan yerdeki (Yazanlar Sokak) bir bağ evinde zaggerber şarap üretimine devam etmiş.

"(...) Bir gün eniştem Cenap And Bey, Ulus'tan bugün Kavaklıdere Şarap Fabrikası'nın bulunduğu yere (bugün Sheraton Oteli) kaptıkaçtırlarla gelirken bir yabancı ile şoför arasında ağız kavgası yapıldığını görmüş. Eniştem Cenap Bey Almanca ve Macarca bildiğinden yabancıya yardım etmek istemiş. Birlikte kaptıkaçtırdan inip aynı yöne doğru yürürken Macar Usta kendini tanıtmış."

Cenap Bey ile Balaj Usta'nın, imalathanenin kuruluşuyla sonuçlanan tanışmaları böyle gerçekleşmiş.

Bir başka anlatıda da Cenap Ant ve Macar Balaj ustanın tanışmalarının ardından Kavaklıdere Şarapları'nın gerçekleşmesini ve ülkemizdeki modern şarapçılığın başlangıç süreci yaşanmıştır. Hürriyet Gazetesi'ndeki köşesinde Necati Yalçın 2 Ağustos 2017 tarihli "Macar Usta, Tunalı Hilmi ve Cin Ali'siyle Kavaklıdere" başlıklı yazısında Kavaklıdere şaraplarının doğuşunu şu şekilde anlatıyor;

"Ankara o sıralarda şantiye halindeydi. Ünlü mimarlar, anıtsal yapılarla Ankara'yı süslüyorlardı. Örneğin Mimar Kemalettin, dev Gazi Eğitim'i yaparken, Giulio Mongeri

500 metrede 5 yapıyla Ankara rekoru kırılıyordu. Dünyayı şaşırtan işler çıkan Başkent şantiyesinde iş bilen sıkıntısı vardı.

Macaristan'dan Balaj Usta gelmişti örneğin, Ziraat'ın inşaatındaydı. İthal Usta'nın bir sıkıntısı vardı; şarap bulamıyordu. Hemen yakınındaki, Ulus halinde satılan güzelim Ankara üzümlerini yerken, 'neden olmasın?' dedi. İnşaatın bodrumunda, şarap yapmaya başladı. Balaj Usta yaptıklarını Çankaya-Ulus hattında bir araçta karşılaştığı kişiye anlattı. Müslüman işçilerin fiçilerini delmelerinden dert yandı. Anlattığı kişi Tunalı Hilmi'nin kızı Sevda Hanım'ın eşi Cenap Bey'di. Kavaklıdere'deki bağ ve bahçelerin sahibiydi.

'Benimle şarap yap' dedi. Usta, inşaatı bıraktı. İnşaatların ustası şarapçılıkta usta, buradaki bağlardan yapılan şarap da ünlü bir marka oldu. Gel zaman git zaman, bağlar ve o döneme ait pek çok yapı, burada akan dere gibi kayboldu. Bir, Kuşulu Park'ın hemen yanı başındaki And Evi kaldı. Önemi anlatılabilmek için suyu yıllardır yılmadan yazan, anlatan Sevgili Hasan Akyar'a Kavaklıdere'yle ilgili "ilk aklına geleni" sordum! Kırmadı, 1927 yılında yapılan su deposu yerinde bugün Çağdaş Sanatlar Merkezi'nin bulunduğu söyledi."

1919 yılında yapılan seçimlerde Bolu Mebusu olarak Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na girmiş, işgalden sonra Anadolu'ya geçerek TBMM'ye Bolu milletvekili olarak katılmış, 1923 ve 1927 seçimlerinde Zonguldak Milletvekili olarak meclise girmiş olan Tunalı Hilmi Bey'in (1871-1928) İsviçre'de tanışıp evlendiği İsviçreli Juliette adlı hanımından 1902 yılında dünyaya gelen Sevda hanım ile yine İsviçre'de tanışıp evlendiği Galatasaray Lisesi'nde eğitim görmüş, Almanya'da iktisat tahsili yapmış olan Cenap And, Avrupa'da gördükleri, yaşadıkları ve özümledikleri şarap kültürünü ülkemizde gerçekleştirmek, bunun öncüsü olmak için İsviçre'ye giderek Banker dostlarından borç alarak şarap fabrikasının kurulacağı bağ ve civarındaki diğer bağ ve arazileri satın alarak 1929 yılında ilk fabrikalarını bu bağ içerisinde açmıştır.

SIİRT APARTMANI (SARI APARTMAN)

Ankara'nın en eski yerleşim dokularından biri olan Hamamönü, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan mimari sürekliliğin en somut izlerini taşır. Bu dokunun içinde yer alan ve halk arasında "Sarı Apartman" olarak bilinen Siirt Apartmanı, erken Cumhuriyet döneminin konut anlayışındaki dönüşümü yansıtan önemli yapılardan biridir.

"Sarı Apartman" adı, yapının dış cephesinde kullanılan sarı tonlu boya ve sıva karakterinden gelir. Resmî ya da eski kayıtlarda ise yapı genellikle "Siirt Apartmanı" olarak anılır. Bu isimlendirme büyük olasılıkla, yapının sahibi ya da yaptıran kişinin Siirt kökenli olması ya da Siirt ile bağlantılı bir aileye ait bulunması ile ilişkilidir. Ancak bu konuda kesin arşiv kayıtları sınırlıdır; bilgi daha çok yerel tarih ve sözlü anlatılar üzerinden aktarılır.

Siirt Apartmanı'nın inşa tarihi kesin olarak belgelenmemekle birlikte, yapı özellikleri ve bölgenin gelişimi dikkate alındığında: 1920'lerin sonu – 1930'ların başı arasında yapıldığı kabul edilir. Bu dönem: Ankara'nın başkent olarak hızla büyüdüğü, geleneksel konut tiplerinin yerini yavaş yavaş apartmanlaşmaya bıraktığı ve yeni bir kentli yaşam biçiminin doğduğu bir süreçtir. Sarı Apartman, tam da bu geçiş döneminin ürünüdür.

Hamamönü'nde Saray Sineması'nın yanında. Erzurum Caddesi üzerinde yanyana duran bu iki bitişik apartman Cumhuriyetin ilk yıllarında- 20'li yılların ikinci yarısında- Siirt'li iki milletvekili tarafından Macar ustalara yaptırılmış. Siirt Apartmanı veya Sarı Apartman denirdi. Sarı renkte çok düzgün taşlardan inşa edilmiş, üzerinde çok güzel figürler olan binanın evlerinin tavanları oldukça yüksekti.

1940'lı yıllarda bu apartmanda yaşadığını ifade eden Nesrin Kahramanoğlu'nun internet ortamındaki anılarında;

"Doğumevi'ne bitişik eski Saray sineması önündeki Erzurum sokakta olan bu binayı yıllar önce aynı sokakta oturduğundan iyi bilirim ve de güzelliği ve özelliği ile hep dikkatimi çekmiştir. Burası yıllar önce iskan ediliyordu. Ama şimdiki durumu çok üzücü. Yıkılıp yeni apartman yapacak olabilirler.

Bu apartman Cumhuriyetin ilk yıllarında Siirtli iki milletvekili tarafından Macar ustalara yaptırılmış.(Sanırım 1920 nin ikinci yarısında).Siirt apartmanı veya Sarı apartman denirdi. Sarı renkte çok düzgün taşlardan inşa edilmiş, üzerinde çok güzel figürler olan binaydı. Yıllar önce öğrendiğime göre Hacettepe Üniversitesi ortaklardan birine ulaşamadığından restorasyon işine girişememiş.

Hemen yanındaki, daha küçük olan apartman da Cumhuriyet döneminin ilk modern yapılarından.1938 veya 1939 da Ankaralı Maviağalardan Necip bey tarafından yaptırılmış. Babamlar 1942 yılında taşınmışlar, biz üç kardeş orada doğduk, Çocukluğumuz geçti. Üst katta görünen balkonlu dairede oturduk, Çok ferahtı. O zamana göre modern sayılıyordu, Havagazı vardı, Fayans, hatta küvet bile bulunuyordu. İki apartmanın arkasında çocukların oynadığı bahçeleri vardı. Bizim apartmanı Hacettepe Üniversitesi satın almış, lojman olarak kullanılıyordu. Sonraları noldu bilmiyorum. İnşallah onlarda kalmıştır."

Hamamönü'nün bu eski ve betonarme binaları yetkililerin ilgisizliği ve bakımsızlıktan dolayı yok olup kayboluyor. Günümüzde Siirt Apartmanı, uyuşturucu kullananların mekanı oldu. Hurdacılar binada bulunan herşeyi yağmaladılar. Siirtli iki kardeşin binası yer karoları ithal camları, ithal demir kapıları sanat eseriydiler. Hurdacılar her şeyi yağmaladı.

DİĞER YAPILAR

Ankara'da Macar taş ustalarının ve işçilerinin ellerinden çıkan birçok yapı bulunmaktadır. Bunlara ait kayıtlar ve bilgilerimiz bulunmadığı için bu çalışmamızda yer veremedik. Ancak Macar taş ustalarının yaptığı söylenen, bu çalışmada yer alan tekniklerle yapıldığı gözlenen ve bu mimari anlayışın en önemli görsellerinden olan birçok "kuleli yapı"lar, Ankara sokaklarını süslemektedir. Aşağıda sosyal medya ortamında bulabildiğim birkaç örneği de bu çalışma kapsamına aldım.

Yavuz İşçen'in bloğunda anlattığı Cadde Anafartalar başlıklı yazıda; "Kabakçı Manifatura'nın yanında 36 kapı numarasıyla Anafartalar Caddesinin ilk dönemlerinden kalma, yuvarlak tipteki cumbası ve cumbanın üzerine yerleştirilmiş küçük balkonuyla üç katlı bir yapı yer almaktadır. Birinci katında uzunlamasına dikdörtgen biçimli pencereler üst katında ise yarım içine alınmış pencere grubu dikkati çeker. Macar mimarlar ekolünün etkilerini taşıyan bina günümüzde restore edilmiştir. (*Cumhuriyet'in ilk on yılında Ankara'da çok sayıda Macar mimarın görev yaptığı bilinmektedir.*) Bu binada, ilk yapıldığı yıllarda alt katta Moda Terzihanesi, üst katta dişçi muayenehanesi ve avukat yazıhanesi bulunuyordu. Binadan Altan Sokak'a doğru devam ettiğimizde, Altan Sokak'ın köşesinde 50'li yıllarda Ortaç Tuhafiye mağazası vardı. Bay ve bayan trençkotları ile gömlek, kravat, şapka da satan mağaza aynı zamanda Philips radyolarının da bayiliğini yapıyordu."

1916'daki Büyük Ankara Yangınından sonra yok olan Hisarönü Mahallesi'ne Cumhuriyetin ilk yıllarında- büyük ihtimalle yine Macar ustalar tarafından yapılmış- bir başka kuleli bina... Hisar parkı alanı içinde kaldığından olsa gerek park yapılırken bu bina yıkılmış ve günümüze ulaşmamış.

Yeni başkent seçilen Ankara'nın Yenişehirinde yapılan yeni binalar Balkan mimarisinin izlerini taşıyor, Tuna boylarındaki konakları andırıyordu. Cumhuriyeti kuran kadroların çoğunun doğum yeri olan Balkanlardaki Selanik, İşkodra, Manastır gibi Osmanlı'nın en gözde kentleri kaybedilmişti. Bu yeni binaları inşa etmek için Macar ustalar getirilmişti. Selanik, Tuna gibi bazı sokaklara kaybedilen Balkan topraklarından isimler verilmişti.

SON OLARAK

1920'lerin başında Ankara'nın yeni bir başkent olarak inşası, yalnızca siyasi bir tercih değil, aynı zamanda köklü bir medeniyet ve mekân kurma projesi idi. Bu projenin başarıya ulaşmasında çoğu zaman göz ardı edilen, fakat etkisi derin olan unsurlardan biri de Macar taş ustaları ve işçilerinin katkılarıdır. Onlar, Ankara'nın taşına, toprağına ve henüz şekillenmekte olan kent dokusuna yalnızca emeklerini değil, aynı zamanda Avrupa'dan taşıdıkları teknik bilgi, estetik anlayış ve çalışma disiplinini de işlemişlerdir.

Macar ustaların Ankara'daki varlığı, basit bir "yabancı iş gücü" meselesi olarak değerlendirilemez. Bu ustalar, Cumhuriyet'in erken döneminde yaşanan büyük dönüşümün sessiz mühendisleri olmuşlardır. İnşa ettikleri ya da katkı sundukları yapılar, yalnızca fiziksel mekânlar değil, yeni bir yaşam tarzının, yeni bir toplumsal düzenin ve Batı'ya dönük bir modernleşme idealinin somut karşılıklarıdır. Bu bağlamda, onların faaliyetleri bir tür teknik transfer olmanın ötesine geçerek, kültürel bir etkileşim alanı yaratmıştır.

Türkiye'de, özellikle Cumhuriyet'in ilk on yılında, Alman, Sovyet, Fransız, İtalyan, İngiliz ve Hollandalı uzmanların dışında çok sayıda Macar uzmanın da istihdamı sağlanmıştır. İstihdamı sağlanan bu uzmanlar tecrübeli inşaat ustasından üst düzey bilim insanlarına değin geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ülkemize gelerek çeşitli alanlarda istihdam edilen Macar uzmanların önemli katkılarda buldukları da görülmektedir. Etnografya Müzesi, Aydın-Eyüp Şahin Konağı, Erzurum Oteli, Cumhuriyet Caddesi'ndeki 1920-1930 yılları arasına tarihlenen Macar evleri ve Ankara-Ulus semtinin Çamlıca Sokak üzerindeki iki ve üçer katlı diğer yapıların, Macar ustalar tarafından inşa edildiği bilinmektedir.

Özellikle taş işçiliği gibi yüksek ustalık gerektiren alanlarda Macar zanaatkârların rolü belirleyici olmuştur. Kesme taşın hassasiyetle işlenmesi, cephe düzeninde simetri ve oran anlayışının yerleşmesi, yapıların uzun ömürlü ve dayanıklı olması gibi unsurlar, Ankara'nın erken Cumhuriyet mimarisine karakter kazandırmıştır. Bu ustalar sayesinde, geleneksel kerpiç yapı kültüründen modern, kalıcı ve estetik açıdan daha bütünlüklü bir mimari dile geçiş hızlanmıştır.

Bununla birlikte, Macar ustaların en kalıcı etkilerinden biri doğrudan yaptıkları yapılar değil, yetiştirdikleri yerli ustalar olmuştur. Şantiyelerde kurulan usta-çırak ilişkisi, Ankara'da yeni bir inşaat kültürünün doğmasına zemin hazırlamıştır. Yerli işçiler, bu süreçte yalnızca iş gücü değil, aynı zamanda öğrenen, dönüşen ve zamanla kendi ustalığını geliştiren aktörler hâline gelmiştir. Böylece Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan bu bilgi aktarımı, sonraki kuşaklara yayılarak Türkiye'nin genel inşaat pratiğini de etkilemiştir.

Macar ustaların katkıları, aynı zamanda erken Cumhuriyet'in dış dünyayla kurduğu seçici ve işlevsel ilişkilerin de bir göstergesidir. Türkiye, bu dönemde Batı'yı taklit eden değil, ondan öğrenen ve bu bilgiyi kendi ihtiyaçları doğrultusunda yeniden üreten bir yaklaşım benimsemiştir. Macaristan ile kurulan teknik ve bilimsel bağlar da bu politikanın önemli bir parçasıdır. Dolayısıyla Ankara'nın inşasında görev alan bu ustalar, yalnızca birer zanaatkâr değil, iki ülke arasında kurulan bilgi ve emek köprüsünün temsilcileridir.

Bugün Ankara'nın merkezinde yükselen modern yapılar, çoğu zaman bu erken dönem emeğin izlerini görünmez kılar. Uybadin Köşkü gibi artık var olmayan yapılar ya da Etlik'teki ilk meteoroloji istasyonu gibi sınırlı ölçüde ayakta kalabilmiş örnekler, bu tarihsel sürecin yalnızca küçük parçalarıdır. Ancak bu yapıların ardındaki insan hikâyeleri, kentin hafızasında yaşamaya devam etmektedir. Macar taş ustalarının bıraktığı izler, yalnızca taş yüzeylerde değil, Ankara'nın planlı, düzenli ve modern bir başkent olarak şekillenmesinde de okunabilir.

Sonuç olarak, 1920'lerin Ankara'sını anlamak, yalnızca siyasi kararları ya da mimari projeleri incelemekle mümkün değildir. Bu sürecin gerçek dinamikleri, şantiyelerde

çalışan, taş yontan, duvar ören ve çoğu zaman adı kayıtlara geçmeyen ustaların emeğinde saklıdır. Macar taş ustaları da bu görünmeyen tarihin en önemli aktörlerinden biridir. Onların katkıları, Ankara'nın fiziksel kuruluşunun ötesinde, Cumhuriyet'in modernleşme hikâyesinin de ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Betül Gökçe AKGÖL'ün 12 Mart 2024 tarihli yazısı: Cumhuriyet'in İlk Yıllarının Şahidi: Ankara Palas

SUMBAS Ahu, "Türk Modernleşmesini Ankara Palas Üzerinden Okumak: Doğu'dan Batı'ya Açılan Bir Pencere", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 31, Sayı 1, 2013, s. 171-198

ONAT ŞEFİK, "Cumhuriyet'in yeni başkenti Ankara ve yabancı büyükelçilikler (VII) | Ankara'da İran Büyükelçiliği", <https://t24.com.tr/yazarlar/>, 16 Ekim 2022.

"Kızılay'da Unutulan Bir Yapı: Uybadın Köşkü", <https://www.ticarihayat.com/>, 14.02.2026.

ÇÜGEN Hasan Fevzi, "Ankara'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nden Bir Örnek: Erzurum Otel", Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(1), 130-142, Haziran, 2013.

YAZMAN Derya, "Geçmişin Modern Mimarisi: Ankara – 2", <https://www.arkitera.com/>, 14 Mayıs 2013

Eski Macaristan Büyükelçiliği Binası, <https://kulturenvanteri.com/>, Er. Tar. 01.05.2026.

<https://turkmagyarizi.com/>, Er. Tar. 01.05.2026.

Ankara'daki tarihi Macaristan Büyükelçiliği binası, gençlerin yeni çalışma alanı oldu <https://turkinfo.hu/>. 25. Tem 2024.

<https://mansetankara.com/>, Er. Tar. 01.05.2026.

GÜRSES Uğur, "Bir Ankara bağları hikayesi", <https://ugurses.net/tag/cenap-and/>, 02/01/2021

www.kavaklıdere.com

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kavaklıdere_%C5%9Earaplar%C4%B1, Er. Tar. 01.05.2026.

"Ankara'da ilk şarap üretimi nasıl başladı?", <https://ayrancim.org.tr/ankarada-ilk-sarap-uretimi-nasil-basladi/>, 11 HAZİRAN 2020.

YALÇIN Mehmet, "Şarabımızın canlı tarihidir", https://t24.com.tr/yazarlar/mehmet-yalcin/sarabimizin-canli-tarihydi,22838?_t=1779172498169, 16 Haziran 2019.